

Aktualnost Miklošičevega znanstvenega dela in misli

Katja Sturm-Schnabl

IZVLEČEK: V članku je predstavljena usmerjenost Miklošičevega znanstvenega delovanja in pojmovanja, ki je aktualna še v današnjem času. Ustvaril je družbene, politične in znanstvene predpogoje za ustanovitev katedre za slovanske jezike na dunajski univerzi. Ta je bila tesno povezana z njegovim imenovanjem za prvega profesorja. Miklošičeva znanstvena metoda je na kratko označena kot akribično zbiranje avtentičnega jezikovnega materiala, družbena relevantca kot neobhodni smoter, demokratičnost kot del znanstvene etike, zavest in umeščanje lastnih rezultatov kot relativnih dosežkov v minljivem trenutku evolucije in kot predpostavka za znanstveno delo bodočih generacij.

ABSTRACT: The article discusses the orientation in Miklošič's scientific work and thought which has preserved its relevance to this day. He has created social, political and scientific foundations for the establishment of the chair of Slavic studies at the university of Vienna. This was closely connected with his nomination as the chair's first professor. Miklošič's scientific method can be briefly described as meticulous compilation of authentic linguistic corpora, social relevance as necessary goal, democracy as a part of scientific ethics, the awareness and evaluation of his own findings as relative achievements in the passing moment in evolution, as a proposition for scientific work of future generations.

Besedilo ministrskega predloga za ustanovitev katedre za slovanske jezike na Dunajski univerzi ter imenovanje Frana Miklošiča za profesorja v eni in isti listini dokazuje, da je Miklošič sam bistveno prispeval k priznanju slovanskih jezikov na Dunajski univerzi. Njegovo več kot petintridestletno delovanje na tej katedri pa je bilo naravnano v smislu družbenopolitične relevance znanosti v prid vseh, zlasti nepriznanih, narodov. Le-ta širše, sociolingvistično, sociopolitično in celo antropološko naravnani pristop k znanstveni problematiki je Miklošiču omogočil rezultate, ki so po svojem že nakazovali današnji, interdisciplinarno naravnani znanstveni model. Tega njegov naslednik Vatroslav Jagić očitno ni razumel, kajti

po Miklošičevi smrti je namerno zameglil njegove rezultate dolgoletnega raziskovanja starocerkvenoslovanskega jezika.

Ustanovitev dunajske slavistike

Fran Miklošič (1813–1891) se ob priložnosti svojega političnega delovanja kot poslanec v državnem zboru v Kroměřížu (od nov. 1848 do marca 1849)¹ ni samo potegoval pri ministru Leu Thunu – Hohensteinu za izboljšanje statusa slovenščine v šolah,² ustvaril je tudi predpogoje, da se je ustanovila prva katedra za slovansko filologijo in literaturo na dunajski univerzi. To je jasno razvidno iz dejstva, da je ustanovna listina dunajske slavistike istočasno tudi dekret za imenovanje Miklošiča kot prvega profesorja te stroke na dunajski univerzi. Še več, prav v tem dokumentu minister naglašá, da si je Miklošič kot poslanec v državnem zboru pridobil glas politične pohvale vrednega človeka. V prepisu se dokument glasi:

Ministerrath.

K.Z. 1145. 849. M.R.Z.1270

Datum 14. April 849.

Praesent. 25. April 849

Vortrag

des provis. Ministers des öffentlichen Unterrichtes

dto 14. April 849

mit dem Antrage auf Errichtung einer Lehrkanzel der slavischen Philologie und Litteratur an der Wiener Universität, und Ernennung des Dtors Franz Miklosich zum ausserordentlichen Professor dieses Faches mit 800 f Gehalt.

Der Minister glaubt, mit Hinblick auf die a. h. ausgesprochene Gleichberechtigung der Nazionalitäten, das a. h. Augenmerk auf die Nothwendigkeit einer umfangreichen Pflege der slavischen Dialekte, ihrer Philologie und Litteratur, und zwar vor andern an der Wiener Universität lenken, und F. M. sohin um die Errichtung einer Lehrkanzel für diese Fächer in Wien bitten sollen.

Gleichzeitig mit diesem Antrage bringt der Minister den Amanuensis an der k.k. Hofbibliothek Dr Franz Miklosich, als ausserordentlichen Professor dieses Faches in Vorschlag, da derselbe 36 Jahre alt Dtor der Philosophie und der Rechte schon in den Jahren 837 und 838 die Lehrkanzel der Philosophie in Gratz mit Ehren supplierte, dem Studium der Philologie namentlich der

¹ Gl. Stane Granda, Miklošič v revolucionarnem letu 1848/49, *Miklošičev zbornik*, Kulturni forum Maribor 1991, str. 87–97.

² Izposloval je pri njem prve slovenske čitanke za nižje in višje razrede tedanjih gimnazij. O tem se je dopisoval z Josipom Muršcem in Janezom Bleiweisom. Gl. pisma v izdaji Katja Sturm-Schnabl *Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit den Südslaven – Korespondenca Frana Miklošiča z Južnimi Slovani*, Maribor 1991, pisma št. 11, 12, 19, 29, 30, 31, 35 in 36.

slavischen mit so viel Liebe und Erfolg obliegt, dass er von Fachkennern als einer der tüchtigsten Slavisten und als würdiger Nachfolger Kopitar's anerkannt wird, und bereits 12 grössere und kleinere Arbeiten, welche von seinem litterarischen Fleisse und vorzüglichen Bildung den Beweis liefern, der Öffentlichkeit übergeben hat. – **Da auch seine politische Haltung des Lobes würdig ist, indem er auch als Reichstagsdeputirter es zu der gemässigten Partei hielt** (podčrtala K. St.-Sch.), das Haushofmeisteramt es für zulässig erkennt dass Miklosich in seiner Anstellung als Amanuensis in der Hofbibliothek auch gedachte Lehrkanzel übernehme, so stellt der Minister die weitere Bitte den Dr Franz Miklosich, mit der Verpflichtung 5 Stunden wöchentlich unentgeltliche Vorträge über den obgenannten Gegenstand zu halten, – die gedachte Lehrkanzel mit den Titel und Range eines ausserordentlichen Professors und 800 f CMz Gehalt zu verleihen.

Nach diesem Antrage dürfte folgende a.h. Entschliessung erlassen werden:

Wien den 26. April 849 /Illegible Signatur/
Schwarzenberg

A.h. Entsch.

Ich bewillige die Errichtung einer Lehrkanzel der slavischen Philologie und Litteratur an der Wiener Universität, und verleihe solche dem Dtor Franz Miklosich mit dem Titel und Range eines ausserordentlichen Professors und dem Gehalte jährlicher acht-hundert Gulden CM, gegen Übernahme der hier angedeuteten Verpflichtung. –

Franz Josef

Olmütz den 30. April 849^{2a}

^{2a} Dekret o Miklošičevem imenovanju za izrednega profesorja in istočasno ustanovitev katedre za slovanske jezike na univerzi na Dunaju

Izvirno besedilo v slovenskem prevodu:

Ministrski svet

K. Z. 1145.849. M. R. Z. 1270

Datum: 14. april 1849

Predstavlji.: 25. aprila 1849

P o d a j a n j e

provizoričnega ministra javnega pouka

dto 14. aprila 1849

s predlogom za ustanovitev katedre za slovansko filologijo in knjinevnost na dunajski univerzi in imenovanjem doktorja Franca Miklošiča za izrednega profesorja te stroke s prejmkami 800f.

Minister šteje za potrebno, glede na najvišjo izrečeno enakopravnost narodnosti, usmeriti najvišjo pozornost na nujnost obsenne oskrbe slovanskih dialektov, njihove filologije in literature, in sicer predvsem na dunajski univerzi, in prositi Vaše Veličanstvo za ustanovitev katedre za te stroke na Dunaju.

Istočasno s tem predlogom predlaga minister amanuensisa v c.-kr. dvorni knjinnici dr.

Miklošičeva sodobna metodologija

Od poletnega semestra 1849 do leta 1886 je bil Miklošič ordinarius katedre za slovansko filologijo na Dunajski univerzi, na kateri je dvakrat opravljal dolžnost dekana filozofske fakultete,³ enkrat pa je bil rector magnificus dunajske univerze.⁴ Miklošič se uvršča nedvomno med vrhunske in najbolj priznane osebnosti evropske znanosti v 19. stoletju. In ne samo to: njegova znanstvena zanimanja in njegovo znanstveno delo ga razkrivajo kot vizionarnega raziskovalca. Že sama njegova premisa – izrečena v času, ko je po eni strani klasična filologija prevladovala nad drugimi in ko so v habsburški monarhiji ločevali med zgodovinskimi in nezgodovinskimi narodi – da ima vsak narod pravico do lastne filologije, potrjuje Miklošičevo samostojno mišljenje in prepričanje:

»... Dovolite mi torej, da usmerim Vašo pozornost na razmerje klasične filologije do modernih filologij. Izbor predmeta za to le nakazuje, nikakor pa ne izčrpano predavanje, je v zvezi s potekom mojih študij, kajti zgodaj sem se posvetil, izhajajoč iz klasične literature, jezikoslovju in slovanski filologiji.

Če filologija na splošno stremi raziskati življenje določenega naroda v zaključenem obdobju v vseh njegovih smereh, potem je toliko filologij, kolikor je različnih narodov, katerih literarni spomeniki zadoščajo za spoznanje življenja v njegovi idealni in realni smeri. Zato lahko, če se omejimo na Evropo, postavimo klasični filologiji nasproti germansko, romansko in slovansko ...«⁵

Franca Miklošiča za izrednega profesorja te stroke, ker je ta 36 let stari doktor filozofije in prava ne leta 1837 in 1838 častno supliral katedro filozofije v Gradcu, ker se s tako ljubeznijo in takim uspehom zavzema za študij filologije, posebno slovanske, da ga priznavajo strokovnjaki za enega izmed najbolj sposobnih slavistov in za vrednega naslednika Kopitarja, in ker je predlonil javnosti ne 12 večjih in manjših del, ki pričajo o njegovi znanstveni marljivosti in njegovi odlični izobrazbi. – Ker je tudi njegova politična drža hvalevredna, kajti kot poslanec državnega zbora se je držal zmerne stranke, in ker šteje dvorni urad za dopustno, da Miklošič ob svoji nastavitvi kot amanuensisa dvorne knjižnice prevzame tudi zamišljeno katedro, izraža minister nadaljnjo prošnjo, da se podeli dr. Francu Miklošiču, z obveznostjo, da predava tedensko brezplačno 5 ur o zgoraj omenjenih predmetih, zamišljena katedra z nazivom in činom izrednega profesorja in 800f CM prejemkov.

Na osnovi tega predloga naj bi se izdal sledeči najvišji sklep.

Dunaj, 26. aprila 1849 /podpis nečitljiv/
Schwarzenberg

Najvišji sklep

Dovoljujem ustanovitev katedre za slovansko filologijo in literaturo na dunajski univerzi in jo podeljujem dr. Francu Miklošiču z nazivom in činom izrednega profesorja in prejemki letno osemsto guldnov CM, proti prevzemu tukaj nakazane dolžnosti. –

Franc Jožef

Olomouc, 30. aprila 1849

³ Leta 1853 in leta 1856.

⁴ Leta 1854.

⁵ Tako je Miklošič poudaril svoje stališče v slavnostnem govoru pri odprtju kongresa

Njegova primerjalna slovnica slovanskih jezikov potrjuje prav to prepričanje.⁶ Predvsem mali, politično nesvobodni narodi habsburške monarhije so črpali iz nje znanstveno utemeljitev za svoja prizadevanja glede jezikovne in nacionalne emancipacije. To se prav dobro vidi iz zahvalnih in častnih listin, ki so mu jih za časa življenja in posebej še ob njegovi sedemdesetletnici posvetili zastopniki inštitucij vseh slovanskih narodov.⁷ In prav ob primerjalni slovnici slovanskih jezikov že lahko opazimo značilne naravnosti in metodologije, katerim je sledil v vsem svojem znanstvenem delu. Označila bi jih tako: Ob skrbnem in natančnem zbiranju izvirnega jezikovnega gradiva, iz katerega je črpal vsa spoznanja in s katerim jih je tudi utemljeval in razlagal, je imel za najbolj važno in odgovorno to, da so njegovi znanstveni rezultati vsebovali tudi družbeno relevantco.

Z drugimi besedami, Miklošiču ni šlo za to, da bi ustvarjal teorije, šlo mu je za to, da bi bile le-te ob pravilni aplikaciji za družbo koristne in da bi privedle tudi do potrebnih sprememb v določeni družbi oziroma narodu. Nikoli mu ni šlo za golo teorijo, pač pa tudi za njeno uporabnost. Pri obravnavi jezikov ni gledal na številčnost in politično ali državno zmožnost njihovih govorcev (t. i. velikih zgodovinskih ali državotvornih narodov), temveč so mu bili vsi enakovredni predmet raziskovanja, če so le izpolnjevali pogoje za filološko raziskovanje, katere je naglasil v zgoraj citiranem govoru. To se pravi, da je imel globoko izdelan smisel za demokracijo in enakopravnost jezikov in s tem narodov. Temeljlil je tudi na svojih izkušnjah iz otroških let in mladosti: Kot pripadnik nezgodovinskega, nedržavotvornega naroda se je bil prisiljen socializirati v širšo družbo preko tujega jezika, tujega jezikovnega medija; ni imel izbire, ni se mogel izobraževati v materinem jeziku. Še v visoki starosti mu je bilo živo v spominu, kako usodno je doživljal šolanje v tujem jeziku, koliko mu je pomagalo že samo dejstvo, da je bil ta tuji jezik vsaj slovanski. Prav zato je razmišljal o tem, kaj so morali doživljati njegovi sošolci v Mariboru, ki so imeli od vsega začetka kot učni jezik samo nemščino in kaj je to moglo pomeniti za

nemških orientalistov 1858. Govor je natisnjen v *Verhandlungen der achtzehnten Versammlung deutscher Philologen, Schulmänner und Orientalisten in Wien vom 25. bis 28. September 1858*, Wien 1859 (Druck und Verlag von Carl Gerold's Sohn), str. 2: »Erlauben Sie mir daher Ihre Aufmerksamkeit auf das Verhältniss der classischen Philologie zu den modernen Philologien zu lenken. Die Wahl des Gegenstandes dieses nur andeutenden, nicht erschöpfenden Vortrags, hängt mit dem Gang meiner Studien zusammen, denn früh habe ich, von der classischen Literatur ausgehend, mich der Sprachwissenschaft und der slavischen Philologie zugewandt. Wenn die Philologie im allgemeinen das Leben eines Volkes in einem abgeschlossenem Zeitraume nach allen seinen Richtungen zu erforschen strebt, so gibt es so viele Philologien, als es verschiedene Völker gibt, denen literarische Denkmäler zur Erkenntnis des Lebens in seiner idealen und realen Richtung ausreichen. Mann kann daher, wenn man sich auf Europa beschränkt, der classischen Philologie die germanische, romanische und slavische entgegensetzen.«

⁶ F. Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen I–IV*, Wien 1852–1875.

⁷ Gl. objavljene listine v K. Sturm-Schnabl, *Franz Miklosich im Lichte seiner Lebensdokumente aus dem Bestand der Handschriftensammlung der Österreichischen Nationalbibliothek*, v: *Franz Miklosich (Miklošič): Neue Studien und Materialien anlässlich seines 100. Todestages*, Österreichische Osthefte, Jahrgang 33, Sonderheft, Wien 1991, str. 9–94.

narodno zavest in za razvoj človekove identitete. Miklošič se še v svojem 70. letu jasno spominja teh doživetij, ko pravi:

»... *no raba slavenščine v školi učila me je, da sem slavenski jezik v školi in življenju više ceniti znal, nego je to pri fantih biti moglo, ki so prihajali iz nemških škol v gimnazijo ...*«⁸

Anticipacija najnovejših dognanj

Kaj to dejansko pomeni, vemo danes, ko imamo na voljo ogromno število raziskav s področja psihoanalize, psiholingvistike in antropologije.⁹ Julia Kristeva, bolgarska psihoanalitičarka in jezikoslovka pravi, da je prehod od maternega jezika k tujemu neizmerna *usoda* »un destin exorbitant«, ki postane za človeka ali tragedija ali pa izbranost.¹⁰

Mi, Slovenci, vemo za tragedijo, tragedijo tisočerih, desetisočerih, ki so spričo asimilacije zgubili svojo identiteto in za generacije svojih potomcev izbrali stanje nižje kulturne dojemljivosti, kot to ugotavlja in priča Amin Maalouf na primeru priseljencev.¹¹ Miklošiču se je posrečilo, da je namesto žrtve postal izbravec, ki je to svoje globlje spoznanje in širšo zavestnost vključil v svoje delo kot senzibilnost za jezike v njihovi družbeni in medsebojni interferenčni funkciji. Omeniti pa moramo še neko značilno lastnost Miklošiča, namreč njegovo znanstveno skromnost, ki je izhajala iz njegove globoke vednosti o stalnem neprenehnem spreminjanju v svetu, oz. iz dojemanja stalne evolucije – *πάντα ρει* – ki je tesno povezana tudi z znanostjo

⁸ Katja Sturm-Schnabl, *Franz Miklosich's Der Briefwechsel* Br. Nr. 409 (nedatirani odgovor na vprašanje Ivana Macuna, ohranjen v konceptu).

⁹ Amin Maalouf, *Les identités meurtrières*, Grasset et Fasquelle, Paris 1998. Na primeru asimilacije arabsko govorečih avtor prikazuje, kakšne negativne psihične posledice povzroča asimilacija za posameznika in za celotno družbo.

¹⁰ Julia Kristeva, *L'avenir d'une révolte*, Paris 1998, 61 ff., v članku *L'amour de l'autre langue – L'autre langue ou trahir le sensible* je tema prav problematika prehoda od materinščine h tujemu jeziku, četudi je to zavestni intelektualni akt, kot pri njej, ki se je preselila v Francijo in postala francosko ali angleško pišoča znanstvenica. Kar na začetku pravi: »*Immédiatement, mais aussi fondamentalement, l'étranger se distingue de celui qui ne l'est pas parce qu'il parle une autre langue. À y regarder de plus près, le fait est moins banal qu'il y paraît; il révèle un destin exorbitant: tragédie tout autant qu'élection. Tragédie, parce que l'être human étant un être parlant, il parle naturellement la langue des siens: langue maternelle, langue de son groupe, langue nationale. Changer de langue équivaut à perdre cette naturalité, à la trahir, ou du moins à la traduire. L'étranger est essentiellement un traducteur ...*« (Prevod: »Ljubezen do drugega jezika – Drugi jezik ali izdaja dovetnosti/občutljivosti. Takoj, ampak tudi fundamentalno, se tujec razlikuje od tistega, ki to ni, ker govori drugi jezik. Če pogledamo bliže, je dejstvo manj banalno, kot se kaže; odkriva neizmerno usodo: tragedijo kot tudi izvoljenost. Tragedijo, ker človek kot govoreče bitje govori naravno jezik svojcev: materni jezik, jezik svoje skupine, narodni jezik. Menjati jezik pomeni zgubiti to naravnost, pomeni izdati jezik ali vsaj prevajati ga. Tujec je v bistvu prevajalec ...«

¹¹ O tej problematiki razpravlja Amin Maalouf, *Les identités meurtrières*, Paris 1998.

in njenimi rezultati. Znova in znova se najdejo mesta, kjer sam naglaša eno ali več teh svojih prefinjenih spoznanj. Tako pravi že kar v uvodu v 2. zvezek primerjalne slovnice slovanskih jezikov:

»... Da izide pričujoči zvezek moje primerjalne slovnice slovanskih jezikov pred drugim, ima svoj vzrok v tem, da sem začel obdelovati oblikoslovje že pred več leti. Moj namen je bil predstaviti ta del gramatike v popolnosti: da mi ni bilo žal truda obdelovati ga na ravni, ki odgovarja sodobnemu stanju lingvistike, bi moral biti bralec ob bližjem spoznanju moje knjige pripravljen priznati. V koliko pa sem se temu cilju približal, moram to seveda prepustiti sodbi soraziskovalcev v presojo. Brez oklevanja priznavam, da sam zelo dvomim, da sem povsod stvar pravilno zadel. Na praktične potrebe naravnana, in zato pomanjkljiva obravnava večine slovanskih jezikov, majhno število virov za več izmed njih, in nezanesljivost nekaterih besedil, so bile najbolj pereče težave s katerimi sem se moral spoprijeti. Kritika bo napake, ki so spričo tega in iz moje subjektivnosti nastale, popravila, in na ta način naravnala mojemu bolj srečnemu nasledniku pot do cilja, za katerem sem s svojimi najboljšimi močmi stremel.«¹²

Mednarodno priznanje

Če povežemo nakazane poglavitne lastnosti – les facultés maitresses – Frana Miklošiča v celotno strukturo, potem postane jasno, zakaj je njegovo gradivo še danes tako dragoceno, in zakaj sta njegova metodologija in njegov znanstveni pristop še vedno ali že spet tako sodobna. Spričo součinkovanja vseh dejavnikov – pozitivističnega zbiranja in stremljenja po družbeni pomembnosti in resnici, spoznanja o psihosocialnem pomenu materinščine kot učnem jeziku za zavest posameznika, zavest o stalni evoluciji, v katero je uvrščen prispevek posameznega

¹² Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, Dritter Band, Formenlehre*, Wien 1856, V–VI, piše:

»Dass der vorliegende dritte band meiner vergleichenden grammatik der slavischen sprachen vor dem zweiten erscheint, hat darin seinen grund, dass ich die formenlehre schon vor mehreren jahren zu bearbeiten angefangen. Es war meine absicht diesen teil der grammatik vollständig darzustellen: dass ich keine mühe gescheut habe ihn auch auf eine dem gegenwärtigen stande der linguistik entsprechende weise zu bearbeiten, dürfte der leser bei näherer bekanntschaft mit dem buche einzuräumen geneigt sein. In wie fern ich mich jedoch diesem ziele genähert habe, muss ich freilich dem urteile der mitforscher zu entscheiden anheimstellen. ich nehme keinen anstand zu bekennen, dass ich selbst sehr daran zweifle, dass ich überall das richtige getroffen. die auf das praktische bedürfniss gerichtete, daher mangelhafte behandlung der meisten slavischen sprachen, die geringe anzahl der quellen. für mehrere unter ihnen, und die unzuverlässigkeit mancher texte waren die vorzüglichsten schwierigkeiten, mit denen ich zu kämpfen hatte. die kritik wird die fehler, die daraus und aus meiner subjektivität entsprungen sind, berichtigen und so einem glücklicheren nachfolger den weg zu einem ziele ebnen, das ich mit meinen besten kräften angestrebt habe ...« Ob citiranem odstavku je treba pripomniti, da si je Miklošič sam določil nemški pravopis, ki takrat še ni bil strogo normiran, in sicer je pisal, kot je razvidno, vse z malimi začetnicami.

znanstvenika le kot stopnja, na kateri gradijo nasledniki itd. – je nastala svojstvena celovita metoda, ki je zapustila tako zbrano gradivo kot tudi miselne koncepcije, ki še danes lahko služijo za analizo pri raziskavah z današnjega vidika znanosti. Bil je prodoren učenjak in človek, istočasno pa se je jasno zavedal meja, ki mu jih je postavljala potek evolucije: Tako je prehitel svoj čas, ne glede na to, kakšna je bila razvojna stopnja znanosti v danem trenutku, čeprav je deloval v svojem času in za svoj čas. To se dogaja v primeru resnično velikih ljudi, ki delujejo v svojem času z vsemi močmi in brez najmanjše osebne sebičnosti.

Miklošič in romanistika

S svojimi rumunskimi študijami je z nakazanim pristopom celo v romanistiki razvozlat neke ključne probleme,¹³ kar mu priznava v pismu ob sedemdesetletnici profesorski zbor univerze v Bonnu.¹⁴ Glasi se:

»... filozofska fakulteta renske univerze Friedrich Wilhelm si ne more kaj,

¹³ Franz Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, Vokalismus I, *Sitzungsberichte WAW XCVIII*, 1881; Vokalismus II, *Sitzungsberichte WAW XCIX*, 1882, 5–74 (+ separat 1881); Vokalismus III., Consonantismus I, *Sitzungsberichte WAW C*, 1882, 229–3304 (+ separat 1882, 78 str.); Consonantismus II, *Sitzungsberichte WAW CI*, 1882, 3–94 (+ separat 1882, 94 str.); Rumunische Untersuchungen I, Istro- und macedo-rumunische Sprachdenkmäler. A. Istro-rumunische Sprachdenkmäler, *Denkschriften WAW XXXII*, 1882, str. 1–92 (+ separat 1881, 92 str.); Rumunische Untersuchungen. 1., Istro-rumunische Sprachdenkmäler. B. Macedo-rumunische Sprachdenkmäler, *Denkschriften WAW XXXII*, 1882, str. 189–280 (+ separat 1882, 94 str.).

¹⁴ Katja Sturm-Schnabl, Miklošičeva sedemdesetletnica v odbranih pismih, *Miklošičev zbornik*, Kulturni forum, Maribor 1991, str. 120–121: »Die philosophische Facultät der rheinischen Friedrich Wilhelm Universität kann es nicht versagen, an einem Tage, an welchem den Gefühlen Ihrer Verehrer ein gemeinsamer Ausdruck gegeben wird, Ihnen auch Ihre herzlichsten Glückwünsche zu der Vollendung Ihres siebzigsten Jahres darzubringen. Sie blicken auf einen langen Zeitraum unermüdeten und erfolgreichster Arbeit zurück, Sie können sich sagen, dass Sie eine grosse Lebensaufgabe, die Sie sich gestellt, die Erforschung der slavischen Sprachen, in umfassendster Weise gelöst haben. Zeuge sind Ihre vergleichende Grammatik, ein Werk von nunmehr dreissigjähriger Anstrengung, Ihr altslavisches Lexikon und die lange Reihe der sie vorbereitenden oder ergänzenden und vertiefenden Monographien. Damit ist es Ihnen gelungen, sich in die erste Reihe der Forscher auf sprachlichem Gebiete zu stellen und so lange die Namen der beiden Begründer der germanischen und der romanischen Sprachwissenschaft im Gedächtnis der Neuerdings haben Sie dem reichen Kranz Ihrer Nachwelt leben werden, wird der Ihrige als der des Dritten genannt bleiben. Was dabei zur Förderung der allgemeinen indogermanischen Sprachgeschichte gewonnen ist, haben Sie verstärkt durch das Licht, das Ihre Bemühungen um die kleineren Dialecte, namentlich auf die Räthsel der Zigeunersprache und das Albanische geworfen haben. Verdienste ein neues Blatt hinzugefügt; auch die romanische Philologie schuldet Ihnen Dank, seit durch Sie die Bildungsgesetze des Rumänischen, die bisher allen Erklärungsversuchen widerstanden, endgiltig erschlossen sind. Möge es Ihnen vergönnt sein, in gleicher ungeminderter Kraft noch lange zu wirken ...«

da ne bi na dan, ko dobivajo občutja Vaših častilcev skupni izraz, tudi sama izrazila svoje prisrčne čestitke k Vaši izpolnjeni sedemdesetletnici. Ozirate se na dolgo obdobje neumornega in najuspešnejšega dela: lahko si rečete, da ste veliko življenjsko nalogo, ki ste si jo zastavili, namreč raziskovanje slovanskih jezikov, razrešili na obsežen način. Priče so Vaša primerjalna slovnica, delo skoraj tridesetletnega napa, Vaš staroslovanski leksikon in dolga vrsta pripravljanih in poglobljenih monografij. Tako Vam je uspelo, da ste stopili v prvo vrsto raziskovalcev na jezikovnem področju; in tako dolgo, kot bosta živeli imeni obeh utemeljiteljev germanskega in romanskega jezikoslovja v spominu potomcev, bo ostalo Vaše ime imenovano kot tretje. Kar se je pri tem pridobilo za pospeševanje splošne indogermanske jezikovne zgodovine, ste Vi osvetlili z lučjo, ki so jo prinesla Vaša prizadevanja za poznavanje manjših dialektov, namreč uganko o ciganskem jeziku in albanščini. Nedavno ste dodali bogatemu vencu svojih zaslug še novi list: tudi romunska filologija Vam dolguje zahvalo, odkar ste dokončno razkrili jezikotvorne zakone romunščine, ki so se doslej upirali vsem poskusom razlage. Naj Vam bo usojeno, da bi še dolgo delovali z enako nezmanjšano močjo ...«

Balkanske jezikovne interference

Jezikovne interference med balkanskimi jeziki je Miklošič raziskoval na primerih albanskega, novogrškega, madžarskega, romunskega, turškega jezika in še ob vplivih turškega jezika na slovnico južnovzhodnih in vzhodnoevropskih jezikov (grškega, albanskega, bolgarskega, romunskega, srbskega, ukrajinskega, ruskega in poljskega) ter ob raziskavi tujk v slovanskih jezikih.¹⁵ S temi študijami je opravil temeljne raziskave za vedo prihodnosti, za balkanologijo.

¹⁵ Na tem mestu navajam in extensu vse naslove ustreznih Miklošičevih razprav, da bo razvidno, koliko je tega, predvsem pa, da bo pričujoča razprava praktična v toliko, da bo imel bralec/ka naslove takoj na voljo, kajti iz njih lahko razbere obseg in vsebino: Franz Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumunischen. *Denkschriften WAW XII*, 1862, str. 1–70 (+ separat 1861), Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen, *Denkschriften WAW XV*, 1867, str. 73–140 (+ separat 1867, 68 str.); Die slavischen Elemente im Neugriechischen, *Sitzungsberichte WAW LXIII*, 1869, str. 529–566 (+ separat 1870, 38 str.); Albanische Forschungen I, Die slavischen Elemente im Albanischen, *Denkschriften WAW XIX*, 1870, str. 337–374 (+ separat 1870, 38 str.); Albanische Forschungen II., Die romanischen Elemente im Albanischen, *Denkschriften WAW XX*, 1871, str. 1–88 (+ separat 1871, 88 str.); Albanische Forschungen III, Die Form entlehnter Verba im Albanischen und in einigen anderen Sprachen, *Denkschriften WAW XX*, 1871, str. 315–323 (+ separat 1871, 9 str.); Le préfixe roman Dis en Albanais, *Revue linguistique et de Philologie comparée*, Paris 1871 (+ separat 1871, 7 str.); Die slavischen Elemente im Magyarischen, *Denkschriften WAW XXI*, 1872, str. 1–74 (+ separat 1872, 74 str.); *Die slavischen Elemente im Magyarischen*, Mit Zustimmung des Verfassers und der kais. Akademie der wissenschaften in Wien besorgt und eingeleitet von dr. L. Wagner, Wien – Teschen 1884, (IV) + 139 str.; Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinarussisch, Grossrussisch, Polnisch), 1. Hälfte, *Denkschriften WAW XXXIV*, 1884, 1–102 str. (+ separat 1884, 102

Miklošič in Romi

Prodoren, daljnoročen antropološki in sociolingvistični znanstveni pristop Miklošiča pa predstavljajo njegove raziskave o Romih, za katere ni zbral le jezikovnega gradiva za slovnico, ki jo je potem obdelal po istih načelih kot slovnice slovanskih jezikov (fonetika, oblikoslovje, besedotvorje, sintaksa), ampak je zbral o njih vse podatke o migracijah, ki jih je opisal – in tudi ustno besedno umetnost. Izdal je namreč njihove pesmi in pravljice. Miklošič je tako kot prvi znanstvenik priznal Rome kot enakovredne vsem t. i. velikim evropskim nacijam.¹⁶ Take pozornosti so deležni šele danes, vsaj v državah Evropske unije, in to po hudi usodi holokavsta, ki so jo delili z ostalimi narodi, ki jih je nemški nacizem obsodil na

str.); Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch), 2. Hälfte, *Denkschriften WAW XXXV*, 1885, str. 105–192 (+ separat 1884, 90 str.); Die slavischen, magyrischen und rumunischen Elemente im türkischen Sprachschätze, *Sitzungsberichte WAW CXVIII*, 1889, str. 1–26 (+ separat 1889, 26 str.); Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch), Nachtrag 1. Hälfte, *Denkschriften WAW XXXVII*, 1889, str. 1–88 (+ separat 1889, 88 str.); Über die Einwirkung des Türkischen auf die Grammatik der südost- und osteuropäischen Sprachen, *Sitzungsberichte WAW CXX*, 1890, str. 1–11 (+ separat 1889, 12 str.); Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Bulgarisch, Rumunisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch), Nachtrag 2. Hälfte, *Denkschriften WAW XXXVIII*, 1890, 1–194.

¹⁶ Tudi tukaj navajam namenoma vse naslove Miklošičevih razprav na teme romskih jezikov, migracij in ustne jezikovne umetnosti, da bi bil viden vsaj obseg:

Franz Miklosich, Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas, I. Die slavischen Elemente in den Mundarten der Zigeuner, *Denkschriften WAW XXI*, 1872, str. 197–253 (+ separat 1872, 59 str.); II. Beiträge zur Grammatik und zum Lexicon der Zigeunermundarten, *Denkschriften WAW XXII*, 1873, str. 21–102 (+ separat 1872, 84 str.); III. Die Wanderungen der Zigeuner, *Denkschriften WAW XXIII*, 1874, str. 1–46 (+ separat 1873, 43 str.); IV. Märchen und Lieder der Zigeuner der Bukowina, *Denkschriften WAW XXIII*, 1874, str. 273–341 (+ separat 1874, 67 str.); V. Märchen und Lieder der Zigeuner der Bukowina, 2. Teil, *Denkschriften WAW XXV*, 1876, str. 1–68 (+ separat 1876, 70 str.); VI. Beiträge zur Kenntnis der Mundart der Zigeuner in Galizien, in Sirmien und in Serbien mit einem Anhang über den Ursprung des Namens »Zigeuner«, *Denkschriften WAW XXIV*, 1877, str. 1–66; VII. Vergleichung der Zigeunermundarten, 1. Teil, *Denkschriften WAW XXVI*, 1877, str. 161–247; VIII. Vergleichung der Zigeunermundarten, 2. Teil, *Denkschriften WAW XXVII*, 1878, str. 1–108; IX. Lautlehre der Zigeunermundarten, *Denkschriften WAW XXX*, 1880, str. 159–208 (+ separat 1879, 58 str.); X. Stammbildungslehre der Zigeunermundarten, *Denkschriften WAW XXX*, 1880, str. 391–485 (+ separat 1880, 95 str.); XI. Wortbildungslehre der Zigeunermundarten, *Denkschriften WAW XXXI*, 1881, str. 1–54 (+ separat 1880, 53 str.); XII. Syntax der Zigeunermundarten, *Denkschriften WAW XXXI*, 1881, str. 55–114 (+ separat 1880, 62 str.); Beiträge zur Kenntnis der Zigeunermundarten, 1., 2. Teil, *Sitzungsberichte WAW LXXVII*, 1874, str. 759–792 (+ separat 1874, 36 str.); 3. Teil, *Sitzungsberichte WAW LXXXIII*, 1876, str. 535–562; 4. Teil, *Sitzungsberichte WAW XC*, 1878, str. 245–296.

izničenje, kot npr. Žide in tudi Slovence. Poleg splošnega kulturološkega pomena in pomena v smislu človekovih pravic, je bila s tem seveda obogatena tudi indogermanistika, kar je naglasil tudi profesorski zbor univerze v Bonnu v citiranem pismu.¹⁷

Miklošič in bizantologija

Njegovo monumentalno bizantinološko delo, namreč izdaja Acta et diplomata graeca medii aevi, sacra et profana ...,¹⁸ ki sta jo opravila skupaj z Josefom Müllerjem, je ostalo do današnjega dne pomembno in je pod kratico/siglo MM še danes neobhoden korpus za vsakega, ki se ukvarja s to vedo. To izpričujeta dva pomembna zastopnika dunajske bizantinistične šole, Herbert Hunger in Otto Kresten, ki med drugim pišeta:

»... editio princeps Franca Miklošiča in Josefa Müllerja je treba priznati kot velik korak in dokajšen dosežek učenjaške marljivosti iz sredine 19. stoletja. V celoti točen prepis 700 listin, njihova zbirka in predstavitev v tisku, in to le v teku nekaj let, zahtevajo naše spoštovanje ...«

»... Temeljni pomen za bizantologijo lahko razberemo med drugim iz dejstva, da so Acta et diplomata ... doživela v šestdesetih letih našega stoletja kar dvakrat faksimilirana ponatisa. Ne bomo se torej obotavljali, da vključimo Franca Miklošiča in Josefa Müllerja v krog tistih osebnosti, ki so opravile za bizantologijo epohalno delo.«¹⁹

¹⁷ V citirani izdaji Der Briefwechsel Franz Mikloschiz's ... se ukvarjajo s to tematiko pisma št. 161, 177, 178 z opombami in št. 238a (Albanisch); št. 7 in opomba 7, št. 226 in opomba 2 (Roma); št. 79 in opomba 4, in št. 357 (Arumunen/Walachen).

¹⁸ Otto Kresten – Katja Sturm-Schnabl, Aktenstücke und Briefe zur Entstehung der Ausgabe der »Acta patriarchatus Constantinopolitani MCCCXV–MCCCCII«, *Beiträge zur Geschichte der Erforschung des Patriarchatsregisters von Konstantinopel*, Mit zwei Tafeln, Römische historische Mitteilungen, Hgg. von Otto Kresten und Adam Wandruszka, Wien 25 (1983), 339–402.

¹⁹ Acta et diplomata graeca medii aevi, sacra et profana collecta, ediderunt Fr. Miklosich et J. Müller, 6 zv., Wien 1860–1890. O tem delu pravi Herbert Hunger, ki je skupaj z Ottonom Krestenom po več kot sto letih na novo izdal prva dva zvezka, v raziskovalnem poročilu sledeče: »Die editio princeps durch Franz Miklosich und Josef Müller muß als großer Wurf und beachtliche Leistung des Gelehrtenfleißes um die Mitte des 19. Jahrhunderts anerkannt werden. Die im Ganzen einwandfreie Abschrift von rund 700 Urkunden, ihre Kollektion und Präsentation im gedruckten Zustand innerhalb weniger Jahre haben Anspruch auf unseren Respekt vor diesen beiden Philologen, die sich ja zur gleichen Zeit auch verschiedenen anderen Aufgaben widmeten.«

Das Register des Patriarchats von Konstantinopel, 1. Teil Edition und Übersetzung der Urkunden aus den Jahren 1315–1331, ur. Herbert Hunger in Otto Kresten, Wien 1981, 28. Prim. še Otto Kresten – Katja Sturm-Schnabl, Aktenstücke und Briefe zur Entstehung der Ausgabe der »Acta patriarchatus Constantinopolitani MCCCXV–MCCCCII«, *Beiträge zur Geschichte der Erforschung des Patriarchatsregisters von Konstantinopel*, *RMM* 25(1983) 339–402; Otto Kresten, Fünf nachgezeichnete Metropolitenerunterschriften

Miklošič in srbska medievistika

Tudi z izdajo starosrbskih listin, *Monumenta spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*,²⁰ ima Miklošič še danes pomembno mesto v srbski medievistiki in bizantologiji, saj vrsta v tej knjigi objavljenih važnih listin ni izšla nikjer drugje. Poleg svoje znanstvene dejavnosti pa je bil Miklošič kot akademski učitelj karizmatična osebnost in kot znanstvenik ter raziskovalec nesebično komunikativen. Kot Slovenec pa je bil vedno pripravljen pospeševati in podpirati kulturnopolitične težnje vseh južnih Slovanov in tudi drugih narodov, ki so to potrebovali, kot npr. Ukrajinci v Galiciji.²¹ Pri oblikovanju novih šolskih, znanstvenih in univerzitetnih

aus der ersten Amtsperiode des Patriarchen Philotheos Kokkinos im Patriarchatsregister von Konstantinopel, *Österreichische Osthefte* 33, Wien 1991, 167–199. Otto Kresten piše na str. 167: »*Zu den wahrhaft großen Leistungen, die Franz (Ritter von) Miklosich (Franc Miklosic), dessen Todestag sich am 7. März 1991 zum hundertsten Male jährte, der Wissenschaft geschenkt hat, zählt ohne Zweifel auch die sechsbändige, zwischen 1860 und 1890 von ihm gemeinsam mit dem klassischen Philologen Joseph (Giuseppe) Müller (1825–1895) besorgte Ausgabe der »Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana«.* Mag man sich auch in den Jahren unmittelbar nach dem Tode Miklosich's eher abfällig über das monumentale Editionsunternehmen geäußert haben (Karl Krumbacher etwa fällt 1903, als er seinen »Plan eines Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit« der Association Internationale des Académies vorlegte, über die »Acta et diplomata« das Verdikt, die Sammlung sei »ziemlich planlos und ohne Beachtung der für eine Urkundenedition bestehenden Regeln gearbeitet«) – das Urteil der modernen Forschung wird etwas anders lauten, nicht zuletzt auch deshalb, weil der im Jahre 1903 so groß verkündete Plan eines »Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit«, das an die Stelle der »planlosen« »Acta et diplomata« Miklosich's und Müller's treten sollte, bis heute keinen einzigen, dem an sich höchst erstrebenswerten Grundsatz des Kanzleiprinzips folgenden Band einer Urkundenedition hervorgebracht hat. Mehr noch: Die sechs volumina der »Acta et diplomata« sind noch immer nur zum kleineren Teil durch modernere Urkundenpublikationen ersetzt. Ihre grundlegende Bedeutung für die Byzantinistik läßt sich unter anderem daran erkennen, daß die »Acta et diplomata« in den sechziger Jahren unseres Jahrhunderts gleich zwei Mal photostatisch nachgedruckt wurden. Man wird daher nicht zögern, Franz Miklosich und Joseph Müller in den Kreis jener Persönlichkeiten einzuschließen, die für die byzantinistische Urkundenforschung Bahnbrechendes vollbracht haben.«

²⁰ *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, edidit Fr. Miklosich, Viennae 1858, XII + 580. O tem Igor Grdina, Miklošičeva *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, *Miklošičev zbornik*, Mednarodni simpozij v Ljubljani od 26. do 28. junija 1991, *Obdobja* 13, Ljubljana 1992, 539–552.

²¹ Ta pripravljenost za pospeševanje, pomoč in učinkovito komunikacijo se odraža v vsej njegovi korespondenci. Od vsega začetka so mu kulturne in politične potrebe slovenskega naroda notranja potreba (Muršec, Bleiweis, Pogačar idr.), v Zagrebu je posebno važno sodelovanje s F. Račkim, Đ. Daničićem, J. J. Strossmajerjem, da ne govorimo o Petru II. Petroviću Njegošu itd. Vsi so se z raznimi nameni in vprašanji obračali nanj. To se lepo odraža v njegovi korespondenci, gl. K. Sturm-Schnabl, *Der Briefwechsel Franz Miklosich's ...* Tudi Ukrajinci so mu izkazali hvaležnost v številnih zahvalnih listinah ob sedemdesletnici (gl. Franz Miklosich im Lichte seiner Lebensdokumente, ...), kot med drugim piše

struktur po letu 1848 si je Miklošič pridobil trajne zasluge. Skupaj z Hermannom Bonitzom in Franzem Exnerjem so izdelali Thunovo šolsko in univerzitetno reformo (Leo Thun – Hohenstein);²² zato stojijo tudi kipi vseh teh mož (zraven je bil postavljen še Thunov naslednik minister Hasner) simbolično združeni v arkadah dunajske univerze.

Stara cerkvena slovanščina

Pri raziskovanju starocerkvenoslovanskega jezika je Miklošič bistveno prispeval, da se je kanon objavljenih virov razširil, bodisi z lastnimi izdajami,²³ bodisi da je druge vzpodbujal za izdajanje starocerkvenoslovanskih spomenikov bodisi da je pri tem delu pomagal, kot npr. Ivanu Črnčiču²⁴ ali Vatroslavu Jagiću.²⁵ Rezultat Miklošičevega tozadevnega raziskovalnega dela dosega svoj vrhunec v monumentalnem starocerkvenoslovanskem slovarju *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*²⁶ in v slovanskem etimološkem slovarju *Etymologisches*

Matija Murko v nekrologu v *Letopisu Matice slovenske* za leto 1891 na str. 263: »... Rusini so se potrudili, da je bil blagoslovljen tudi po grško-katoliškem obredu in tako smo se poslovili od njega z glasovi onega jezika, kateremu je on tudi v znanosti odkazal tako odlično mesto.« Gl. tudi izdajo Miklošičeve korespondence z Ukrajinci iz Galicije: Listuvannya ukrajskih slavistiv z Francem Miklošičem, Kiiv 1993, in Katja Sturm-Schnabl, Franz Miklosich als Wegbereiter bei der Entstehung der ukrainischen Schriftsprache, v: *Sprache und Literatur der Ukraine zwischen Ost und West – Mova ta literatura Ukraini miž shodom i zahodom*, Bern itd., Lang 2000, 195–209.

²² Gustav Strakosch-Graßmann, *Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens*, Wien 1905.

²³ *Monumenta linguae palaeoslovenice e codicce suprasliensi*, Vindobonae 1851, (IV) + 322 str.; *Apostollus e codicce monasterii Sisatovac, Palaeo-slovenice*, Vindobonae 1853, (XXIV) + 268 str.; *Evangelium s. Mathaei palaeoslovenice e codicibus*, Vindobonae 1856, (II) + 80 str. idr.

²⁴ Assemanovo Izbornô evangjelje, Na svetlo dao Dr. Ivan Crnčič, tajni dvornik sv. otače pape Lava XIII, i kanonik slovenskoga sv. Jerolima, V Rimu, Iz mnogojezične tiskarne sv. veroplodnice 1878. Z metodiko izdaje tega glagolskega kodeksa se ukvarjata Črnčič in Miklošič v delu njune korespondence. Predvsem je zanimiv Miklošičev pristop: Miklošič zagovarja tisk v latinici, da bi spomenik lahko bralo več ljudi in bi na ta način dobil širšo družbeno funkcijo. Celo pismeno Miklošič sporoča Črnčiču predlog za transkripcijo glagolskih črk v latinico. Gl. v izdaji K. Sturm-Schnabl, *Der Briefwechsel Franz Miklosich's ... pisma št. 190, 192, 195, 196, 208, 209, 210 in 212.*

²⁵ Že ob izdaji Zografskega spomenika se je Jagić posvetoval z Miklošičem. Jagić je mislil na delno izdajo, Miklošič pa mu je svetoval, naj izda spomenik v celoti. To je razvidno iz pisem št. 233 in 237 v zgoraj citirani izdaji Miklošičeve korespondence s Slovani. Miklošič je bil soudeležan tudi pri izdaji Marjanskega evangelija. Največja zasluga Miklošiča pa je, da je Jagića leta in leta opozarjal na važnost izdaje Kijejskih listov. V ravnokar navedeni izdaji Miklošičeve korespondence je ob pismu št. 235 v opombi I historiat o Miklošičevih prizadevanjih za izdajo, iz česar je razvidno, kako Jagić dolga leta ni doumel pomembnosti spomenika.

²⁶ F. Miklosich, *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*, Wien 1862.

Wörterbuch der slavischen Sprachen.²⁷ Oba slovarja sta ostala do danes znanstveno neobhodna. Pokojni profesor František Vaclav Mareš je *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum* ocenil takole: »... Kljub vsem tem je bil kot najboljši (staro)cerkvenoslovanski slovar dobro stoletje klasično standardno delo paleoslovenistike (sic!) in za slaviste velikega pomena in enostavno nepogrešljiv. Mimo tega bo pričujoči *Opus* kot zaključeno (do konca alfabeta izpeljano) leksikografsko delo in kot edini slovar, ki upošteva vse cerkvenoslovanske redakcije, ohranil še dolgo svojo vrednost in služil v dobri meri znanosti ...«²⁸

To so neizpodbitna dejstva, ki so priznana tudi v sodobni medievistiki, bizantinistiki in slavistiki.

Dva problemsko-vsebinska sklopa Miklošičevega znanstvenega raziskovanja sta bila že za njegovega življenja postavljena pod vprašaj:

– prvi je njegova terminologija za označevanje starocerkvenoslovanskega in slovenskega jezika (altslovenisch // neuslovenisch),

– drugi pa vprašanje izvora starocerkvenoslovanskega jezika.

Že leta 1874 Miklošič piše:

»... Vprašanje zgodovine slovanskega cerkvenega jezika zaposluje jezikoslovce in zgodovinarje že vse stoletje, ne da bi dosegli zadovoljiv rezultat. Christoph von Jordan meni, da se je morebiti Ciril posluževal bolgarskega narečja, In naj bi se ga naučil v Carigradu in naj bi ga mogli Moravci zadovoljno razumeti. Lucius in Schönleben sta opozorila na kraje okoli Soluna. Mathias von Michov imenuje jezik ruskih cerkvenih knjig srbski. Tudi Dobrovský je na začetku menil, da je slavonski cerkveni jezik starosrbsko narečje, dokler se ni sam, kot pravi, pri obdelovanju slovanskih slovníc in ob marljivem primerjanju novejših izdaj z najstarejšimi rokopisi (cerkvenih knjig) vedno bolj prepričal, da je bil Cirilov jezik staro, še nepomešano srbsko-bolgarsko-makedonsko narečje. Vostokov meni, da je domovina staroslovenskega jezika lahko bila Moravska, Panonija ali Bolgarija. Šafařík, ki v nekem prejšnjem obdobju svojega prepričanja o bolgarskem poreklu slovanskega cerkvenega jezika ni mogel zadosti poudariti, se je nekaj let pred svojo smrtjo opredelil za panonsko domovino le-tega, na ta način pritrjujoč nasprotovanjem Kopitarju, ki je svoj čas menil, da je slovanski cerkveni jezik tisti jezik, quae ante mille fere annos vigit inter Slavos Pannoniae. Vse kaže, da je Kopitar menil, da sta jezika panonskih in karantanskih slovenov identična, česar jaz zdaj ne odobravam, čeprav sem še vedno prepričan, da sta si bila dialekta kljub razlikam

²⁷ F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886.

²⁸ »... Trotz all dem war es als das beste vorhandene (alt)kirchenslavische Wörterbuch ein gutes Jahrhundert lang ein klassisches Standartwerk der Paläoslovenistik (sic!) und war für die Slavisten von großer Bedeutung und einfach unentbehrlich. Darüber hinaus wird dieses Opus als ein abgeschlossenes (bis zum Ende des Alphabets geführtes) lexikographisches Werk und als das einzige Wörterbuch, das alle kirchenslavischen Redaktionen berücksichtigt, noch lange seinen Wert behalten und der Wissenschaft gute Dienste leisten ...« Tako piše F. W. Mareš v svojem članku *Altkirchenslavische Lexikographie*, ki je izšel v *Wörterbücher, Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*, ur. F. J. Hausmann, O. Reichmann, H. E. Wiegand, L. Zgusta, 2. Teilband, Berlin – New York 1990, str. 2256–2268.

zelo blizu, da celo veliko bliže, kot eden izmed njiju kateremukoli drugemu. Vprašanje o domovini staroslovenščine je ravno tako težavno kot vprašanje o starosti alfabeta, s katerima je zapisana. Upanju, da bi utišal vse svoje nasprotnike, se mora raziskovalec pri takih raziskovanjih odreči: Na kar sme upati, je v najboljšem primeru to, da doseže zorni kot, ki se da v vrsto dejstev boljše vstaviti kot tisti nasprotnikov ...»²⁹

Miklošič – Jagić in stara cerkvena slovanščina

Vprašanje izvora naj bi rešil V. Jagić v svojem delu Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Kot se na podlagi novih spoznanj izpostavlja v novejšem času, tudi Jagićevi rezultati niso dokončni. Vendar je v nasprotju z Miklošičem ozkosrčno mislil, da je vso problematiko razrešil ter s samovšečnostjo povzdigoval svoje rezultate s tem, da je omalovaževal rezultate drugih. V svoji Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache se (med drugim) spreneveda oziroma spreobrača Miklošičeva dognanja, izšlo pa je šele po Miklošičevi smrti.³⁰

²⁹ Problem izvora obstaja že od vsega začetka raziskovanja starocerkvenoslovenskega jezika. Miklošič je v *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen ...*, Wien 1874, XXXI, zapisal sledeče:

»... XI. Die frage nach der heimat der slavischen kirchensprache beschäftigt die sprach- und geschichtsforscher seit einem jahrhundert, ohne dass ein befriedigendes resultat erreicht wäre. Christoph von Jordan meint, Cyrill habe sich vielleicht des bulgarischen dialektes bedient, den er in Constantinopel erlernte und den die Mährer hinlänglich hätten verstehen können. Lucius und Schönleben weisen auf die gegenden um Thessaloniki hin. Matthias von Miechov nennt die sprache der russischen kirchenbücher serbisch. Auch dobrovsky meinte anfänglich, die slavonische kirchensprache sei der altserbische dialekt, bis er sich, wie er sagt, bei der bearbeitung der slavischen grammatik und durch fleissige vergleichung der neueren auflagen mit den ältesten handschriften (der kirchenbücher) immer mehr davon überzeugt habe, Cyrill's sprache sei, der alte, noch unvermischte serbisch-bulgarisch-macedonische dialekt gewesen“. Vostokov meint, die heimat der altslovenischen sprache könne Mähren, Pannonien oder Bulgarien gewesen sein. Šafařík, der in einer früheren periode seine überzeugung von dem bulgarischen ursprunge der slavischen kirchensprache nicht kräftig genug betonen konnte, erklärte sich wenige jahre vor seinem tode für die pannonische heimat derselben, so dem oft bekämpften Kopitar beistimmend, der da meinte, die slavische kirchensprache sei die sprache, quae ante mille fere annos vigit inter Slavos Pannoniae. **Kopitar, scheint die sprache der pannonischen und der karantanischen Slovenen für identisch gehalten zu haben, was ich jetzt nicht billige**, obgleich ich noch immer der überzeugung bin, dass trotz aller verschiedenheiten beide dialekte einander sehr nahe, ja sogar noch viel näher standen, als einer von ihnen irgend einem anderen. Die frage nach der heimat des altslovenischen ist eben so schwierig wie die nach dem alter der alphabete, mit denen es geschrieben wird. Die hoffnung, alle seine gegner zum schweigen zu bringen, muss der forschler bei solchen untersuchungen aufgeben: was er zu erreichen zu hoffen darf, ist im günstigen falle eine ansicht, die sich in die reihe der tatsachen besser einfügen lässt als die der gegner.«

³⁰ V. Jagić, *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, Berlin 1913. Že leta 1900

Prav način Jagičeve kritike je izzval vprašanje o vzrokih take kritike. Ob študiju Miklošičeve korespondence³¹ med drugim prihajajo do izraza – kot pri vsaki korespondenci – tudi psihogrami protagonistov. Med njimi izstopa Vatroslav Jagić,³² Miklošičev naslednik na dunajski slavistični stolici (1886–1908).³³ Njegov psihogram izpričuje predvsem dve za nas važni značilnosti: **prvič** izrazilo negativen odnos do (vseh) sodobnih predmetnih strokovnjakov, ki jih apriorno polemično pobija kot svoje konkurente, in **drugič** njegovo nerazumevanje distinktivnih prvin jezikovne zgradbe starocerkvenoslovanskih spomenikov in sočasnih razvojnih tokov v jezikoslovju. Oboje se vleče skozi korespondenco z Miklošičem. Naj to ponazorim z enim od pisem:

»... Prispевki ki jih dobivam, so zelo plehka roba, bolj kompilacije kot samostojni, četudi mali, prispevki. Razen tega je videti, da hoče tudi v to disciplino vdreti zmeda, vsak hoče vse bolje vedeti in vzvišeno kritizirati druge. **Enega teh kritikastrov, Boudouina de Courtenayja, moram od vsega začetka držati stran od sebe.** Tudi Schleicherjeva učenca tekmujeta, kdo bo boljši. V Pragi baje zmedeni Hattala pripravlja »nečeho strašnega«, očitno namerava zopet koga napasti. V Rusiji je Sreznjevski vzel vso znanost v zakup. Fragment (glagolski misal s čehizmi) je že lani v Kievu prikazoval in ob tem imel nabuhel govor, ki je pričal o njegovem totalnem neznanju in me spodbudil k repliki ...«³⁴ V istem pismu pa še imenuje

je izšla razprava v dveh delih Zur Entstehung der kirchenslavischen Sprache, Abhandlung I in Abhandlung III v enem in istem zvezku *Denkschriften* XLVII. Jagić v uvodu pojasni, da je naklada pošla, zato se je odločil za novo, razširjeno izdajo.

³¹ Sergej Krywenko, Edda Kloss, Register aller Briefe an Franz Miklosich aus dem Miklosich-Nachlaß der Österreichischen Nationalbibliothek, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 10 (1963), str. 163–195. Poleg fonda v rokopisnem oddelku avstrijske nacionalne biblioteke (Handschriftensammlung der Österreichischen Nationalbibliothek) so v izdaji K. Sturm-Schnabl, *Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit den Südslaven – Korespondenca Frana Miklošiča z Južnimi Slovani*, Maribor 1991, zbrani tudi ustrezni avtografi iz zbirk v Ljubljani, Mariboru, Zagrebu, Beogradu, Novem Sadu, Sofiji, v Cetinju. Nekaj pisem je iz privatne posesti, nekaj pisem, katerih avtografi so izgubljeni, ki pa so bila že objavljena, je izdajo prevzetih v po publikaciji. Nekaj pisem nemških korespondentov je objavljenih v: K. Sturm-Schnabl, Miklošičeva sedemdesetletnica v odbranih pismih, *Miklošičev zbornik*, Kulturni forum, Maribor 1991. Ukrajinska akademija znanosti v Kievu pa je izdala *Listuvannya ukrainskich slavistiv z Francem Miklošičem*, Kiiv, Naukova dumka 1993.

³² Jagičeva pisma so izšla tudi v raznih drugih izdajah: I. V. Jagića pis'ma k ruskim učenyum 1865–1886, Moskva 1963; J. Skok, *Korespondencija Vatroslava Jagića I*, Zagreb 1953; J. Hamm, *Korespondencija Vatroslava Jagića II*, Zagreb 1970; H. Rösel, *Aus Vatroslav Jagićs Briefwechsel Odessa – Berlin – Petersburg 1872–1892*, München 1962; R. Maixner, I. Esih, *Pisma Vatroslava Jagića* (Građa 18), Zagreb 1950.

³³ Gl. Stanislaus Hafner, Geschichte der österreichischen Slavistik, *Beiträge zur Geschichte der Slavistik in nichtslawischen Ländern*, Wien 1985.

³⁴ Pismo št. 257 na str. 379f. v izdaji Katja Sturm-Schnabl, *Franz Miklosich's Briefwechsel mit den Südslaven*, op. cit.: »... Die mir zukommenden Beiträge sind sehr leichte Ware. Mehr Compilationen als selbstständige, wenn auch kleine, Beiträge. Überdieß es scheint auch in unserer Disciplin eine Verwirrung einreißen zu wollen, jeder will besser wissen und vom hohen Roß herab andere kritisieren. **Einen solchen Kritikaster Boudouin de**

znanega ruskega slavista Viktorja Ivanoviča Grigoroviča »... *jener närrische Kauz*« (tisti zmedeni tič).

Prav Baudouinov primer je na splošno značilen za Jagičeve dvolične odnose do kolegov sodobnikov; ponazoriti ga je mogoče z objavljenimi pismi iz raznih izdaj. Tako vabi v pismu 9. junija 1875 Jagič Baudouina k sodelovanju v AfsI^{Ph}.³⁵ Le-ta je pisмено pristal na sodelovanje.³⁶ Ko pa so mu prišle na uho Jagičeve negativne izjave o njem, je sodelovanje 8. junija 1877 pisмено preklical,³⁷ nakar mu je Jagič v pismu 8. julija 1877 pisal: »... *Videt' Vas sotrudnikom na stranicach Archiva – eto bylo vseгда moje želanije.*«³⁸

Kljub temu pa piše Jagič Miklošiču še istega leta 1. oktobra 1877 glede Baudouina:

»... *Za zdaj mi dovolite, da Vam predložim za eventualno rabo 8 odtisov Baudouina. Vi boste tisto nepomembno, kar je tu pa tam dobrega, v moji odsotnosti morebiti lahko izkoristili ...*«³⁹

Tudi druge poteze Jagiča so razvidne iz korespondence. Tako je Miklošič po prvem sporočilu Sreznjevskega o Kijevskih listih Jagiču v pismu opredelil razločevalne prvine tega spomenika:

»... *Jusovaja glagolica českago pis'ma i vmeste s tem liturgičeskago rimsko-katoličeskago soderžanja.*«⁴⁰

Kot je razvidno iz zgoraj navedenega Jagičevega besedila (kjer govori o nabuhlem govoru Sreznjevskega) kljub sporočilu o ključnih prvinah Jagič ni prepoznal važnosti spomenika; prvine Jagiču niso »spregovorile«. Zato je Miklošič ob Jagičevi neobčutljivosti za takšno informacijo podvomil, da imata v mislih isti spomenik in mu 7. oktobra 1875 piše:

Courtenay muß ich mir gleich von vornherein vom Leibe halten. Die beiden Jünger Schleichers wetteifern ebenfalls, wer es besser machen wird. In Prag soll der närrische Hattala »něco strašného« vorbereiten, offenbar will er abermals gegen jemand losziehen. In Russland hat Sreznjevski die ganze Wissenschaft in Pacht genommen. Das Fragment (glagolitisches Missal mit Cechismen) hat er bereits voriges Jahr in Kiev gezeigt und über dasselbe eine schwülstige Rede gehalten, welche von seiner totalen Unkenntnis des Glagolismus zeugte und mich auch zu einer Replik veranlaßte ...«

³⁵ Gl. I. V. Jagiča pis'ma k russkim učenyim, op. cit., št. 56, str. 97f.

³⁶ Gl. J. Hamm, *Jagičeva korespondencija II*, op. cit., št. 117, str. 156f. Baudouin je namreč o tem vabilu zvedel že od Viktorja Ivanoviča Lamanskega (1833–1914), znanega ruskega zgodovinarja, etnografa in slavista, ter takoj pisмено pristal na sodelovanje.

³⁷ Gl. J. Hamm, *Jagičeva korespondencija II*, op. cit., št. 212, str. 243f.

³⁸ Gl. I. V. Jagiča pis'ma k russkim učenyim, op. cit., št. 82, str. 123f.

³⁹ »... *Einstweilen aber erlauben sie mir Ihnen die 8 Abzüge Baudouins zum event. Gebrauch vorzulegen. Sie werden das unbedeutende Gute, was hie und da darin enthalten ist in meiner Abwesenheit vielleicht ausbeuten können ...*« Gl. pismo št. 306, str. 434, v izdaji Katja Sturm-Schnabl, *Franz Miklosich's Briefwechsel ...* Šele v letih 1884, 1885, 1886, 1887 najdemo v AfsI^{Ph} tudi Baudouinove prispevke.

⁴⁰ Gl. pismo št. 256, str. 378, v izdaji Katja Sturm-Schnabl, *Franz Miklosich's Briefwechsel ...*

»... Morebiti pa je le glag. fragment, o katerem me je obvestil Srez, različen od tistega, ki Vam je že znan.«⁴¹

Čez sedem let je Miklošič Jagića še enkrat opozoril na ta spomenik. Šele tedaj je Jagić začel o tem razmišljati in šele čez nadaljnjih osem let je pripravil izdajo Kijejskih listov, ki so mu prinesli znanstveno slavo.

V luči Jagičevega psihograma pa bo treba besedilnokritično preveriti njegovo Entstehungsgeschichte der Kirchenslavischen Sprache, saj je v njej izničil Miklošičeve zasluge, razvil pa makedonsko-bolgarsko tezo o izvoru starocerkvenoslovanskega jezika, ki jo je znanstvena slavistika po prvi svetovni vojni brez pridržkov sprejela.

Če se vrnemo k prvemu vsebinsko-problemskem sklopu, Miklošičevi terminologiji, lahko rečemo, da je Miklošič svojo terminologijo jasno definiral. Če definicije beremo pravilno, je popolnoma jasno, da Miklošič nikakor ni mislil, da bi starocerkvenoslovanščina, ki jo imenuje *altslovenisch*, bila predhodnica današnje slovenščine. Razbrati je to možno že iz uvoda v prvi zvezek primerjalne slovnice slovanskih jezikov.

»... izhodišče raziskave tvori tisti častitljivi jezik, ki je v ustih naroda že davno izumrl, sedaj pa živi naprej pri slovanskih plemenih, ki se priznavajo h grški cerkvi: Bolgarih, Srbih, Malo- in Velikorusih, seveda ne nepomembno modificiran, kot jezik liturgije. Ta jezik tvori središče slovanskega jezikoslovja, ker je, ne da bi bil ravno oče (v nemščini mati, ker je gramatičen spol besede femininski) slovanskih jezikov, le njih najstarejša oblika, in ta je ohranila v sebi za vse jezike, izvirajoče in razvejane iz le te prvotne oblike, najgloblje pravilo. **Jaz ga imenujem po narodu, ki ga je nekoč govoril, v soglasju z najstarejšimi, tako domačimi kot tujimi pričevanji, slovenski, in za razliko od tistega v ustih naroda še danes naprej živečega, ki se imenuje slovenski – staroslovenski, drugi ga imenujejo staroslovanski, in dajejo s tem pobudo za zmoto, kot da bi ta jezik bil oče (nemško mati) vseh jezikov (slovanskih). Izraz: cerkveni jezik bi raje omejeval na tisto obliko staroslovenskega jezika, čigar obliko je določal vpliv ruščine, in ki danes vlada v liturgiji vse grško-slovanske cerkve ...**«⁴²

⁴¹ »... Vielleicht ist doch das glag. Fragment von dem mir Srez. Nachricht gab verschieden von dem Ihnen bereits bekannten ...«

Gl. pismo št. 258, str. 381 v izdaji Katja Sturm-Schnabl, Franz Miklosich's Briefwechsel ... v isti zadevi gl. tudi pisma št. 441, str. 587, št. 443, str. 596, št. 444, str. 597 in št. 464, str. 625 v isti izdaji.

⁴² Fr. Miklosich, *Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen*, Wien 1852, VI–VII: »... Den ausgangspunct der untersuchung bildet jene ehrwürdige sprache, die im munde des volkes längst ausgestorben, jetzt bei den zur griechischen kirche sich bekennenden Slavenstämmen: Bulgaren, Serben, Klein- und Grossrussen, freilich nicht unbedeutend modificiert, als sprache der liturgie fortlebt. Diese sprache bildet den mittelpunct slavischer sprachforschung, weil sie, ohne gerade mutter aller slavischen sprachen zu sein, doch die älteste form derselben und in dieser für alle tochter- und schwestersprachen die tiefste regel bewahrt hat. Ich nenne sie nach dem volke, das sie einst gesprochen, in übereinstimmung mit den ältesten, einheimischen sowohl als fremden zeugnissen slovenisch, und zum unterschiede von dem noch gegenwärtig im munde des volkes fortlebenden slovenisch – altslovenisch, andere nennen sie altslavisch, und geben dadurch

In dalje razvito in utemeljeno v uvodu njegovega dela *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen*:

»... **v virih se imenuje slovenski, jaz sem ga, da bi preprečil zmote, imenoval staroslovenski** ...«

In na drugem mestu dalje:

»... **glede imena je pripomniti, da naj bi tudi tisti, ki misli, da je našel domovino slovenskega cerkvenega jezika v Bolgariji, privolil v poimenovanje slovenski, kajti vedno so ta jezik imenovali slovenski: papež Janez VII govori 880 o litterae sclaveniscae; nikdar se ni imenoval bolgarski: imenovali so ga po narodu, ki ga je govoril: kajti tudi bolgarski Slovani pripadajo, kot tudi Slovani Dacije, katerih zadnji ostanek se je v poslednjem času izgubil med Rumuni Sedmograške, tako kot panonski in karantanski slovenskemu plemenu. Vsi so potomci tistega slovanskega naroda, katerega Jordan in Prokop poznata pod imenom Sclaveni, in katerega ime so Grki, Rimljani in končno Slovani sami prenesli na vse slovanske narode** ...«

V opombi na str. XI pa še dodaja:

»... Nekateri povezujejo ime slovenski z makedonskim *Σκλαβίνια*, K. Zeus 628.«⁴³

zu dem irrthume veranlassung, als ob diese sprache mutter aller sprachen sei. Den ausdruck: kirchensprache möchte ich auf jene durch den einfluss des russischen bestimmte form altslovenischer sprache beschränkt wissen, die heutzutage in der liturgie der ganzen griechisch-slavischen kirche herrscht.«

⁴³ F. Miklosich, *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen*, Wien 1874, str. I–II in str. X–XI. »... in den quellen heißt sie slovenisch, ich habe sie um missverständnissen vorzubeugen altslovenisch genannt.« In na drugem mestu: »... Hinsichtlich des namens ist zu bemerken, dass auch derjenige, der die heimat der slavischen kirchensprache in bulgarien gefunden zu haben meint, der benennung slovenisch zustimmen sollte, denn immer wurde diese sprache slovenisch genannt: Papst Johannes VIII spricht 880 von litterae sclaveniscae; nie hieß sie bulgarisch: sie ward slovenisch genannt nach dem volke, das sie redete: denn auch die bulgarischen Slaven gehören, wie die dacischen, deren letzter rest sich in letzter zeit unter den Rumunen Siebenbürgens verloren hat, so wie die pannonischen und karantanischen dem slovenischen stamme an. Sie sind alle nachkommen jenes slavischen volkes, das Jordanes und Prokopius unter dem namen Sclaveni und Σκλαβηνοί?? kennen und dessen namen von den Griechen und Römern und endlich von den Slaven selbst auf alle Slavenvölker übertragen worden ist. Man würde durch den gebrauch des historisch einzig berechtigten namens dem offenbaren widerspruch entgehen, der darinliegt, dass zur bezeichnung einer slavischen sprache der name der hunnischen bulgaren dienen muss: denn die bulgaren sind nach der ansicht von K. Zeus „die nach osten an den Pontus und die Macots zurückgewichenen Hunnen.“ Pridoša отъ skuthъ, rekъše отъ kozarъ rekomii bolgare, sagt Nestor. Doch man zieht es vor, einen unläugbar falschen namen zu gebrauchen, weil der rechte möglicherweise mit einer, im allerschlimmsten falle, halbahren theorie in zusammenhang gebracht werden könnte.

Wer slovenisch sagt, stellt, meint man, damit eine theorie auf. Šafarík, der in verschiedenen perioden seiner erforschung desslavischen altertums geweihten litterarischen tätigkeit hinsichtlich der heimat der kirchensprache verschiedenen ansichten huldigte und zur verbreitung der bulgarischen hypothese wesentlich beitrug, bekennt am schlusse seines lebens, er hätte jene heimat vorzüglich aus dem grunde vergeblich gesucht, weil er ein

Jagić se je glede terminologije sprenevedal, kajti še leta 1879 piše Miklošiču:
 »Prišlo je do veljave ne le pojmovanje staroslovenskega jezika, temveč tudi njegov znanstveni pomen, zahvaljujoč Vašim raziskovanjem, vedno vsebolj spoznavajo.«⁴⁴

Jagić sam je ta termin uporabljal v AfsIph in tudi svoja predavanja o starocerkvenoslovanščini je še leta 1901 najavljal kot »Altslovenisch«.⁴⁵

Ob drugem vsebinskem sklopu – vprašanju o izvoru starocerkvenoslovenskega jezika – lahko razberemo, kako je V. Jagić v svoji Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache razveljavil Miklošičeva dognanja v štirih paragrafih svoje knjige (§ 37, § 38, § 39, §40 in § 41), namreč s svojevrstno jezikovno spretnostjo, s katero bralca ne prepričuje z argumenti, temveč ga zavaja z neutemljenimi trditvami ali z izzivalnimi vprašanji itp. Jagić je namreč izdelal svojevrsten metajezik, s katerim napeljuje, ne pa dokazuje, da naj bi bila Miklošičeva teorija zgrešena – imenuje jo »nesrečno panonsko teorijo«. Jagićev tekst predstavlja široko polje za besedoslovno kritiko, s katero je moč razkriti namembnost besedila. Proti Jagićevi neizpodbitni trditvi »Glede izvora Starocerkvenoslovanščine vztraja Miklošič pri hipotezi Kopitarja ...«⁴⁶ imamo jasno Miklošičevo izjavo:

allzu grosses gewicht auf die heimatssprache der ersten grossen lehrer und ihrer aus constantinopel mitgenommenen gehilfen gelegt und sich in Macedonien wie in einer sackgasse verrannt hätte, auch beschränkterweise vorzüglich von den gekürzten einfachen aoristen weiter vordringen wollte, statt alle merkmale beisammen fest zu halten. Durch genaue prüfung des altslovenischen sprachschatzes und der form der aus der slavischen, d. i. grösstenteils aus der sprache der pannonischen slovenen in das magyarsche aufgenommenen wörter gelangt Šafarik zur überzeugung, wir seien hiebei um so mehr an Grossmähren und ganz besonders an Pannonien gewiesen, als es historisch feststehe, dass sich zuerst Cyrillus vor seiner reise nach rom hier, in dem gebiet Kocelj's aufhielt und gegen fünfzig schüler im slavischen unterrichtete, hierauf aber Methodius zu zwei verschiedenen malen hier lebte und lehrte III. Da die sprache der pannonischen Slovenen das ziel meiner forschung ist, so ist es notwendig, den wert der von einander so sehr abweichenden altslovenischen denkmäler für diesen zweck fest zustellen. Diese denkmäler zerfallen, wie oben angedeutet wurde, in zwei gruppen: die pannonischen und die nicht-pannonischen. Jene stellen die sprache der pannonischen Slovenen dar; diese bieten uns jene form dieser sprache, die ihr von jenen slavischen völkern gegeben wurde, welche die aus Pannonien stammende kirchliche litteratur annahmen ...« V opombi na str. XI pa še doda: »Manche bringen den namen slovenisch mit dem macedonischen Σκλαβία, K. Zeuss 628 in zusammenhang.«

⁴⁴ Pismo št. 353, str. 483, v izdaji Katja Sturm-Schnabl, *Franz Miklosich's Briefwechsel ...* op. cit.: »... Nicht nur die Benennung der altslovenischen Sprache ist zur Geltung gekommen, sondern auch ihre wissenschaftliche Bedeutung wird, Dank sei es Ihren Forschungen immer mehr erkannt ...«

⁴⁵ To je razvidno iz izdaje Katja Sturm-Schnabl, *Franz Miklosich's Briefwechsel ...*, kjer so v opombah pisem 249, 277, 288 navedena Jagićeva predavanja v Berlinu po Vorlesungen der deutschen Universitäten ..., *Anzeiger zur Jenaer Literaturzeitung* 11 (1875), str. 32, 28 (1875), str. 84, in 29 (1876), str. 107. Njegova predavanja na Dunaju pa so popisana v arhivu univerze na Dunaju: *Archiv der Universität Wien*.

⁴⁶ »Betreffs des Ursprungs Altkirchenslavischen verharret Miklosich bei der Hypothese Kopitar.« V: V. Jagić, *Entstehungsgeschichte*, op. cit., str. 210.

»Videti je, da je imel Kopitar panonske in karantanske Slovence za identične, česar jaz zdaj ne odobravam.«⁴⁷

Jagič vse te jasne izjave Miklošiča preide in piše:

»Medtem ko je Miklošič te nazore o prioriteti glagolske pisave zastopal, je molče pustil veljati Kopitarjevo teorijo o izvoru cerkvenega jezika tudi za svoje prepričanje ... Iz tega prikazovanja bi se dalo sklepati, da je Miklošič bolgarske in panonske Slovence, zadnje vsaj za gotove pokrajinske dele Panonije, opredelil. Temu tudi nič ne bi imeli ugovarjati, če bi pod tem bilo razumeti pokrajino Tise. Vendar Miklošič navaja iz grške Vita Clementi, ki, kot v nekaterih drugih točkah, tudi glede razlike med Moravsko in Panonijo ne navaja nobenih jasnih opredelitev, oznaka *ἐπίσκοπος της Παννονίας*, ter je hotel spričo te zmedene oznake nekega bizantinca Moravsko Rostislava in Svatopluka predstaviti v Panonijo. To bržkone ne gre.«⁴⁸

In dalje Jagič trdi nekaj, kar nima nobene znanstvene logike:

»... to stališče je zastopal Miklošič praktično tudi tako, da je navajal za staroslovenščino v vseh svojih slovničnih in leksikalnih delih najprej novoslovenščino in potem šele bolgarščino.«⁴⁹

Jagič hladnokrvno navaja neresnične in nasprotujoče si trditve, kajti Miklošič je prav tozadevno jasno povedal:

»... Če uporabljam izraz panonsko, moram pripomniti, da mora izraz, da bi stvari popolnoma ustrežal, zajeti tudi Moravsko. Jaz sem namreč sedaj mnenja, da je slovensko pleme stanovalo ne samo na desnem bregu, ampak tudi na levem bregu Donave.«⁵⁰

⁴⁷ »Kopitar scheint die sprache der pannonischen und karantanischen Slovenen für identisch gehalten zu haben, was ich jetzt nicht billige.« F. Miklosich, *Altslovenische Formenlehre ...*, op. cit., str. XXXII.

⁴⁸ »Während Miklosich diese Ansichten über die Priorität der glagolitischen Schrift vertrat, ließ er stillschweigend die Kopitarsche Theorie vom pannonischen Ursprung der Kirchensprache auch als seine Überzeugung gelten ohne sich näher in die Begründung einzulassen ... Aus dieser Darstellung könnte man schließen, daß Miklosich die bulgarischen und pannonischen Slovenen, die letzteren wenigstens für gewisse Gebietsteile Pannoniens identifiziert hat. Dagegen hätte man auch wenig einzuwenden, wenn darunter etwa das Theißgebiet zu verstehen wäre. Allein er zitiert aus der griechischen Vita Clementis, die, wie in manchen anderen Punkten, so auch betreffs des Unterschiedes zwischen Mähren und Pannonien keine klaren Anschauungen zum Ausdruck bringt, die Bezeichnung *Μορᾶβου της Παννονίας* (Kap. III), und wollte auf Grund dieser konfusen Bezeichnung eines Byzantiners das Mähren des Rostislavs und Svatopluks nach Pannonien versetzen. Das geht wohl nicht.« V. Jagič, *Entstehungsgeschichte*, op. cit., str. 210.

⁴⁹ »diesen Standpunkt vertrat Miklosich **praktisch auch dadurch**, daß er auf das Altslovenische in allen seinen grammatischen und lexikalischen Werken zuerst das Neuslovenische und dann erst das Bulgarische folgen ließ.« V. Jagič, *Entstehungsgeschichte*, op. cit., str. 211.

⁵⁰ »Wenn ich den ausdruck pannonisch gebrauche, so muss ich bemerken, dass der ausdruck, um der sache vollkommen zu entsprechen, auch Mähren in sich begreifen sollte. Ich bin nämlich jetzt der ansicht, dass der slovenische volksstamm nicht nur auf dem rechten, sondern auch auf dem linken ufer der Donau wohnte.«

F. Miklosich, *Altslovenische Formenlehre* op. cit., str. III.

Na drugem mestu Jagić zamegli pojme s tem, ko namerno napačno uporablja termine: Miklošičeva termina Altslovenisch proti Neuslovenisch prevaja v Altkirchenslavisch proti Altslovenisch, in sicer izhajajoč iz Schleicherjevega članka Ist Altkirchenslavisch Slovenisch, ki pa terminologijo korektno uporablja, Jagić pa piše:

»... je uveljavil brižinske spomenike kot glasno pričajoči dokaz za to, da sta bila že v 10. stoletju starocerkvenoslovanščina in staroslovenščina različna dialekta. Miklošič je to dokazovanje prezrl, t. p., da nanj dolgo ni odgovoril, čeprav bi proti Schleicherju lahko pobegnil iz Karantanije v Panonijo. Seveda bi istočasno moral s trditvijo, da prave domovine ni najti pri vseh Slovencih, temveč samo pri panonskih, pristati na dopustitev, katero do tedaj v njegovih delih ni bilo brati, to se pravi da Sloveni Koroške, Kranjske, potem Sloveni Panonije in Sloveni bolgarske že takrat niso govorili enotnega dialekta. Miklošič je rajši molčal in delal po že ubrani poti dalje ...«⁵¹

Tudi v tem pogledu najdemo kratko in jasno Miklošičevo izjavo:

»... Kar velja za bolgarščino, velja tudi za novoslovenščino. Tudi ta ne hodi šele od včeraj po svojih poteh, in jo je zato treba od panonske razločiti, četudi nihče, ki preverja stvar nepristransko, ne bo zanikal, da stojijo tako imenovani brižinski spomeniki panonskim tekstom bliže kot kateri koli drugi spomenik slovanskih jezikov, ki ni izšel iz panonskega teksta ... Da sta se že v tistem zgodnjem času panonska (staro-) in karantanska (novo-) slovenščina razlikovali, je treba tukaj na kratko utemeljiti ...«⁵²

Tako namembnostno stavčno in modalno spretnost nazorno izpričuje tudi naslednji odstavek:

»... Miklosich, ki je prej vse Slovene, torej tudi karantanske, panonske in macedo-bolgarske, pustil govoriti en sam jezik, je sedaj (1874) ločil ne samo bolgarske, – on pravi: »Pritrdimo stavku, da so slovanski jeziki že v prastarem času,

⁵¹ »worin er die Freisinger Denkmäler als einen laut redenden Beweis dafür .. daß schon im 10. Jahrhundert Altkirchenslavisch und Altslovenisch verschiedene Dialekte waren, geltend machte. Miklosich ignorierte diese Beweisführung, d.h. er ließ sie lange unbeantwortet, obschon er gegen Schleicher sich aus Karantanien nach Pannonien hätte flüchten können. Allerdings mußte er gleichzeitig mit der Behauptung, daß die eigentliche Heimat nicht bei allen Slovenen, sondern nur bei den pannonischen zu finden sei, auch das Zugeständnis machen, welches bis dahin in seinen Werken nicht zu lesen war, d.h. die Slovenen Kärntens, Krains, dann die Slovenen Pannoniens und die Slovenen Bulgariens schon damals keinen einheitlichen Dialekt sprachen. **Miklosich zog es vor zu schweigen** und in der einmal eingeschlagenen Richtung weiter zu arbeiten.« V. Jagić, Entstehungsgeschichte, op. cit., str. 212.

⁵² »Was vom bulgarischen gilt auch vom neuslovenischen. Auch dieses wandelt nicht erst seit gestern seine eigenen wege, ist daher vom pannonischen zu trennen, obgleich niemand, der die sache ohne voreingenommenheit prüft, läugnen wird, dass die sogenannten freisinger denkmäler den pannonischen texten näher stehen als irgend ein anderes denkmal der slavischen sprache, das nicht aus einem pannonischen texte floss ... Dass schon in jener frühen zeit pannonisch (alt-) und karantanisch (neu-)slovenisch sich unterschieden, haben wir hier kurz nachzuweisen.« V: Altslovenische Formenlehre, op. cit., str. VII –VIII.

gotovo že pred 9. stoletjem, bili različni kot danes, da sta bila potemtakem v 9. stoletju ne le bolgarščina in slovenščina različna jezika« – temveč tudi karantanska in panonska slovenščina (**zakaj poimenuje prvoimenovano Novoslovenščino, ni prav jasno**) je bil šele sedaj pripravljen razdružiti že za tisti zgodnji čas (**str. VII–X se poudarjajo razlike**). Če Miklošič pri tem reče: »Četudi nihče, ki stvar preverja nepristransko, ne bo zanikal, da so tako imenovani Brižinski spomeniki panonskim tekstom bliže kot katerikoli spomenik slovanskega jezika« – **potem je za nas to bližnje sorodstvo sedaj drugi vzrok pojasnitve, ker pojmuje jezik Brižinskih spomenikov ne za čisto slovenskega, temveč za starocerkvenoslovansko-slovenskega ...**«⁵³

V tej stavčni zgradbi menja Jagić, če smem uporabljati termin iz literarne teorije, pripovedovalca in pripovedno perspektivo kar petkrat, s čemer pri bralcu ustvari vtis, da je z Miklošičevim besedilom nekaj narobe, čeprav tega ne reče, temveč postavlja vprašanja, ki nikakor niso retorična, saj je rešitev že predvidevana prav v nagovorjenem delu.

Vmes pa uporablja Miklošičeve termine celo tudi prav v Miklošičevem smislu. V vseh poglavjih, kjer Jagić razpravlja o Miklošiču (da ne govorimo o poglavjih, v katerih je Kopitar Jagićeva tarča) in njegovih dognanjih o starocerkvenoslovanščini, uporablja svojevrstni namembnostni jezik; tako npr. meša zvrsti jezika (trdilni, sporočilni, vrednotenjski vrinki zamegljujejo bralcu rdečo nit razmišljanja), menjava osebke, menjava pošiljatelja, menjava naklon, uporablja zastranitve, postavlja vprašanja o problemih, ki jih je Miklošič že rešil itd., itd. Vse to so namembnostni prijemi, s katerimi ustvarja metajezik, ki posreduje bralcu vtis, da je z Miklošičevo teorijo nekaj narobe. Razvidno je, kako je Jagić namerno razvrednotil Miklošičeva natančna jezikoslovna dognanja, jih zožil v mladogramatične okvire in v publicistično-polemičnem slogu zabrisal Miklošičevo jasnost izražanja. Tako uveljavlja bolgarsko tezo in s tem predvsem prezre in zanika delovanje in dosežke pastorage na področju salzburške cerkvene province, ki je segala v Spodnjo Panonijo.

Prav ta, pravkar omenjeni delež salzburške cerkvene province pri nastajanju

⁵³ »Miklosich, der früher alle Slovenen, also auch die karantanischen, pannonischen und mazedo-bulgarischen, eine Sprache sprechen ließ, hat jetzt (1874) nicht nur das bulgarische getrennt, – er sagt: 'Stimmen wir dem satze bei, daß die slavischen sprachen schon in uralter zeit, gewiß schon vor dem 9. jahrhundert, geschieden waren, wie heutzutage, daß demnach schon im 9. jahrhundert bulgarisch und altslovenisch verschiedene sprachen waren' – sondern auch das karantanische und pannonische slovenisch (**warum er das erstere Neuslovenisch bezeichnet, sieht man nicht recht ein**) war er jetzt bereit, schon für jene frühe Zeit auseinanderzuhalten (**S. VII – X werden die Unterschiede hervorgehoben**). Wenn Miklosich dabei sagt: »obgleich niemand, der die Sache ohne voreingenommenheit prüft, leugnen wird, daß die sogenannten Freisinger Denkmäler den pannonischen Texten näher stehen, als irgend ein anderes Denkmal der slavischen Sprachen« – so hat für uns diese nahe Verwandtschaft jetzt einen anderen Erklärungsgrund, da wir die Sprache der Freisinger Denkmäler nicht für rein Slovenisch, sondern Altkirchenslavisch – slovenisch halten.« Gl. V. Jagić, *Entstehungsgeschichte*, op. cit., str. 219. Na str. 260 pa Jagić uporablja Miklošičev termin altslovenisch prav po Miklošičevi definiciji.

starocerkvenoslovanskega knjižnega jezika postaja v luči novejših široko zasnovanih kulturoloških raziskav vedno bolj očitiven, važen in prepričljiv. Otto Kronsteiner v svojih raziskavah⁵⁴ o učinkovitem delovanju salzburške cerkve v lastni provinci, ki je segala do spodnje Panonije, Blatnega jezera, v državo Koclja, dokazuje, da je bil slovenski jezik v pastoralni že izoblikovan v knjižni obliki. Presentljivo je pri tem Kronsteinerjevo odkritje svetopisemskih pojmov in navedkov v Brižinskih spomenikih, kar logično priča, da je bil pisni jezik že izdelan, ohranjeni Brižinski spomeniki so pač le ostanek večje celote. To potrjuje tudi dejstvo, da je v istem obdobju na nemškem jezikovnem področju iste vrste besedila ohranjenih tudi samo 10 primerkov.⁵⁵ Logično je, da se Metod ni mogel odreči takemu jezikovnemu dosežku ter ga je uporabil pri svojem prevajanju, kajti drugače se ne da razložiti, kako bi sveta brata zmogla tako ogromno delo v tako kratkem času. O. Kronsteiner piše:

»... 882 je Metod na območju Solnograške cerkvene province zaključil svoj prevod biblije. To je najpomembnejši filološki dosežek zgodnjega srednjega veka, evropskega zgodnjega srednjega veka nasploh. Prvič je bilo prevedeno, po grščini in latinščini, celotno SVETO PISMO (z izjemo knjige Makabejcev) v narodni jezik. Metod je za to delo potreboval skoraj 20 let ... Ob svojem prvem potovanju v Rim (866) je prinesel do konca preveden evangelij k papežu Nikolaju, ki ga je le-ta položil na oltar Sv. Petra ter s tem odobril ...«⁵⁶

O pomočnikih domačinih je bil prepričan že Miklošič:

»... da so slovanskima apostoloma pri njihovi stvaritvi stali ob strani pomočniki, za to ni treba dokazov, in kdor prepozna številne, v teku časa vedno bolj kopneče sledove nemščine, posebno starovisokonemščine v staroslovenski

⁵⁴ Otto Kronsteiner, Virgil als geistiger Vater der Slawenmission und der ältesten slawischen Schriftsprache, v: *Virgil von Salzburg, Missionar und Gelehrter, Beiträge des Int. Symposiums vom 21.–24. Sept. 1984*, DDS 7 (1984), str. 47–64; O. Kronsteiner, Zur Slowenizität der Freisinger Denkmäler und der alpenlawischen Orts- und Personennamen, V: *DDS 24* (1991), str. 105–114; O. Kronsteiner, Freisinger Denkmäler, Lesart und Übersetzung, v: *Die slawischen Sprachen* 53 (1997), str. 5–17; Otto Kronsteiner, Waren in der Salzburger Kirchenprovinz schon vor Method Teile der Bibel ins Alt-slowenische übersetzt?, v: *Die slawischen Sprachen* 53 (1997), str. 19–36; Otto Kronsteiner, Die Übersetzungstätigkeit des Hl. Method in der Salzburger Kirchenprovinz, v: *Die slawischen Sprachen* 53 (1997), str. 39–47.

⁵⁵ Gl. Janko Jež, *Monumenta Frisingensia – Brižinski spomeniki. La prima presentazione in Italia dei monumenti letterari sloveni di frisinga del X–XI secolo coevi alle primetracce scritte della lingua italiana con traduzione die testi cenni di storia degli Sloveni e dati sugli Sloveni in Italia*, Prefazione ed appendici storiche di Paolo Parovel (a cura di Ariella Tasso-Jasbitz, Paolo Parovel) Trieste, Mladika; Firenze, Vallecchi Editori 1994, str. 9.

⁵⁶ Otto Kronsteiner, Die Übersetzungstätigkeit, op. cit, na str. 40f. piše: »882 hatte Method auf dem Gebiet der Salzburger Kirchenprovinz seine Bibelübersetzung abgeschlossen. Es ist die bedeutsamste philologische Leistung des Frühmittelalters, des europäischen Frühmittelalters überhaupt. Zum ersten mal wurde nach Griechisch und Latein die gesamte Hl. Schrift (mit Ausnahme des Makkabäer-Buchs) in eine Volkssprache übersetzt. Method hatte dazu fast 20 Jahre gebraucht ... Bei seiner ersten Romreise (866) hat er das fertig übersetzte Evangelium zu Papst Nikolaus mitgenommen, der es auf den Altar de Hl. Petrus legte und somit approbierte.«

literaturi, bo najprej pomislil na pomočnike, ki so jih nemški oznanjalci vere spreobrnilo h krščanstvu ...»⁵⁷

Kdorkoli je kritično prebral Miklošičev uvod v *Altslovenische Formenlehre* in Paradigmen iz leta 1874 in *Die christliche Terminologie in den slavischen Sprachen* iz leta 1875, se lahko prepriča, kako vsestransko temeljito je Miklošič pretresal vsa jezikoslovna dejstva tedaj znanih starocerkvenoslovanskih spomenikov⁵⁸ ter na podlagi odločilnih ključnih razlikovalnih dejstev utemeljeval panonski izvor tega jezika v širšem pomenu kot knjižnega/pisnega jezika v širšem prostoru; v svoji *Formenlehre* in *Paradigmen* piše:

»... Politische zamisel je bila tista, ki se ji ima staroslovensko pismenstvo zahvaliti za svoje obstojanje. Politische neodvisnosti velikomoravske države naj bi cerkvena ločitev utirala pot. 'Za popolno neodvisnost od vzhodno-frankovske države, za katero si je Rastislav prizadeval z vsemi močmi, ni bilo primerno, meni Dümmler, da bi bil priznan passauski škof, zvesti hlapec Ludviga Nemškega, za cerkvenega poglavarja dežele'. Ta usodna politična zamisel je nastala v glavi Rastislava, in ne v glavi kateregakoli slovenskega, še manj pa bolgarskega poglavarja v Bolgariji ...»⁵⁹

Ni izključil cirilo-metodijskega deleža ne moravskega deleža, upošteval pa je dejstvo, da je delovanje salzburške cerkvene province segalo do spodnje Panonije.

V zvezi s tem je moral nastati na tem področju nadregionalni tip obrednega jezika. Martina Orožen se pogloblja v tematiko obrednega jezika in upošteva pri tem Miklošičeve tozadevne izsledke v razpravi *Fran Miklošič – raziskovalec slovanske obredne terminologije*.⁶⁰

⁵⁷ »Dass den slavenaposteln bei ihrem Werk gehilfen beistanden, bedarf keines beweises, und wer die zahlreichen, im laufe der Zeit immer mehr schwindenden spuren des deutschen, speciell des althochdeutschen, in der altslovenischen litteratur erkennt, wird zuerst an gehilfen denken, die von deutschen glaubensboten zum christentum bekehrt waren.« F. Miklosich, *Altslovenische Formenlehre*, op. cit., str. XII.

⁵⁸ Takrat je imel na razpolago sedem glagolskih in sedem cirilskih spomenikov iz 9.–10. stoletja, ki jih imenuje pannonsche denkmäler, in ki so del danes t. i. kyrillo-methodianskih kanoničnih tekstov. Ti so za današnji Slovník jazyka staroslovenského, ki izhaja v Pragi, narasli na 83. In kar tudi dokazuje Miklošičevo jezikovno utemeljeno pravilno sodbo, je dejstvo, da je točno in pravilno razločeval med kanonskimi teksti in posameznimi redakcijami, ki jih v citirani *Altslovenisch Formenlehre* tudi posebej obravnava.

⁵⁹ F. Miklosich, *Altslovenische Foremenlehre*, op. cit., str. V, piše: *»... Ein politischer gedanke war es, dem das altslovenische schrifttum sein dasein verdankt. Die politische unabhägigkeit des grossmährischen reiches sollte durch die kirchliche trennung angebahnt werden. »Zur vollständigen unabhägigkeit vom ostfränkischen reiche, nach der Rastislav mit aller anstrengung trachtete, taugte es, meint Dümmler, nicht wenn der Bischof von Passau, ein getreuer diener Ludwíg des deutschen, als kirchliches oberhaupt des landes anerkannt wird.« Dieser folgenreiche politische gedanke entstand im kopfe Rastislavs, nicht in dem irgend eines slovenischen, noch weniger eines bulgarischen häuptling in Bulgarien.»*

⁶⁰ Gl. Martina Orožen, *Fran Miklošič – raziskovalec slovanske obredne terminologije, Miklošičev zbornik*, Kulturni forum, Maribor 1991, 137–163. V tem delu je M. Orožen tudi prevedla vse relevantne odlomke Miklošičevega uvoda v slovenščino.

Orožnova vzpostavlja poleg vertikalne časovne koordinate tudi še horizontalno, prostorsko ter s tem prikazuje, kako Miklošičeva znanstvena misel presega mladogramatično šolo in dosega s tem današnji interdisciplinarno naravnano znanstveni raziskovalni pristop. Orožnova piše v svoji razpravi med drugim:

»Zmota je bila v tem, da so slovanski dialektologi iskali narečje, ki naj bi bilo izvor stosl. jezika, Miklošič pa je na stari pismeni jezik gledal kot na sovplivanje jezikovnih in sociolingvističnih dejavnikov. Prekrčevito so se opirali na glasoslovne podatke. V sodobnosti vemo, da pisno znamenje fonema prekriva njegove fonetične realizacije v jezikovnem prostoru. Fonološki sestav knjižnega jezika (v danem primeru pisnega – rokopisnega) se redko sklada z govornim sestavom (sestavi) živega govora. S tem odpiramo prostrano polje za ponovno preverjanje veljavnosti Miklošičeve panonske teorije ...«

Očitno je treba gledati na Miklošiča skozi ta zorni kot, potemtakem mladogramatiki niso prehiteli Miklošiča, ampak on njih, ko pravi: »... Glavno razliko med slovanskimi jeziki ne pogojuje čas; temveč jo pogojuje pleme, ki govori določen jezik in ki svoje lastne posebnosti razvija vedno dalje in jih izoblikuje vedno jasneje; pri tej individualizaciji ga podpira mešanje z drugimi narodi ...«⁶¹

Literatura

- Stane Granda, Miklošič v revolucionarnem letu 1848/49, *Miklošičev zbornik*, Maribor, Kulturni forum, 1991, 87–97.
- Igor Grdina, Miklošičeva Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, *Miklošičev zbornik, Mednarodni simpozij v Ljubljani od 26. do 28. junija 1991*, Ljubljana, 1992 (Obdobja 13), 539–552.
- Stanislaus Hafner, Geschichte der österreichischen Slawistik, v: *Beiträge zur Geschichte der Slawistik in nichtslawischen Ländern*, Wien, 1985.
- Janko Jež, *Monumenta Frisingensia – Brižinski spomeniki*, Trieste, Mladika – Firenze, Vallecchi Editori, 1994.
- Otto Kresten – Katja Sturm-Schnabl, Aktenstücke und Briefe zur Entstehung der Ausgabe der »Acta Patriarchatus Constantinopolitani MCCCXV–MCCCCII«, *Beiträge zur Geschichte der Erforschung des Patriarchatsregisters von Konstantinopel = Römische historische Mitteilungen* (Wien) 25 (1983), 339–402.
- Julia Kristeva, *L'avenir d'une révolte*, Paris, 1998.
- Otto Kronsteiner, Die Freisinger Denkmäler, Leseart und Übersetzung, *Die slawischen Sprachen* 53 (1997), 5–17.
- Otto Kronsteiner, Waren in Salzburger Kirchenprovinz schon vor Method Teile der Bibel ins Altslowenische Übersetzt?, *Die slawischen Sprachen* 53 (1997), 19–36.

⁶¹ F. Miklosich, *Altslovenische Formenlehre*, op. cit., str. XVII: »... Den hauptunterschied der slawischen sprachen begründet nicht die zeit; dieser ist vielmehr durch den die bestimmte sprache redenden volksstamm bedingt, der seine zu jeder zeit bestandene eigentümlichkeit immer weiter ausbildet, immer klarer ausprägt, und in dieser individualisierung durch die mischung mit anderen völkern unterstützt wird ...«

- Otto Kronsteiner, Die Übersetzungstätigkeit des Hl. Method in der Salzburger Kirchenprovinz, *Die slawischen Sprachen* 53 (1997), 39–47.
- Sergej Krywenko – Edda Kloss, Register aller Briefe an Franz Miklosich aus dem Miklosich-Nachlaß der Österreichischen Nationalbibliothek, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 10 (1963), 163–195.
- Listuvannya ukrajinskih slavistiv z Francem Miklošičem*, Kijiv, 1993.
- Amin Maalouf, *Les identités meurtrières*, Paris, Grasset et Fasquelle, 1998.
- Franz Wenzel Mareš, Altkirchenslavische Lexikographie, v: *Wörterbücher – Dictionaries – Dictionnaires: Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*, 2. Teilband, ur. F. J. Hausmann, O. Reichmann – H. E. Wiegand – L. Zgusta, Berlin – New York, Walter de Gruyter, 1990, 2255–2268.
- Martina Orožen, Fran Miklošič – raziskovalec slovenske obredne terminologije, *Miklošičev zbornik*, Maribor, Kulturni forum, 1991, 137–163.
- Das Register des Patriarchats von Konstantinopel 1: Edition und Übersetzung der Urkunden aus den Jahren 1315–1331*, ur. Herbert Hunger – Otto Kresten, Wien, 1981.
- Sprache und Literatur der Ukraine zwischen Ost und West – Mova ta literatura Ukrajiny miž shodom i zahodom*, ur. Juliane Besters-Dilger – Michael Moser – Stefan Simonek, Bern itd., Lang, 2000.
- Gustav Strakosch-Grassmann, *Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens*, Wien, 1905.
- Katja Sturm-Schnabl, *Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit den Südslaven – Korespondenca Frana Miklošiča z Južnimi Slovani*, Maribor, Obzorja, 1991.
- Katja Sturm-Schnabl, Sedemdesetletnica Miklošičevega rojstva v odbranih pismih, *Miklošičev zbornik*, Maribor, Kulturni forum, 1991, 99–126.
- Katja Sturm-Schnabl, Franz Miklosich im Lichte seiner Lebensdokumente aus dem Bestand der Handschriftensammlung der Österreichischen Nationalbibliothek, v: *Franz Miklosich (Miklošič): Neue Studien und Materialien anlässlich seines 100. Todestages = Österreichische Osthefte* (Wien) 33 (1991), Sonderheft, 9–94.
- Katja Sturm-Schnabl, Franz Miklosich als Wegbereiter bei der Entstehung der ukrainischen Schriftsprache, *Sprache und Literatur der Ukraine zwischen Ost und West – Mova ta literatura Ukrajiny miž shodom i zahodom*, ur. Juliane Besters-Dilger – Michael Moser – Stefan Simonek, Bern itd.: Lang, 2000, 195–209.

The Actuality Miklošič's Scientific Work and Thought

Summary

Fran Miklošič has created social, political and scientific foundations for the establishment of the chair of Slavic studies at the university of Vienna. This was closely connected with his nomination as the chair's first professor. As early as in 1844 he became famous for his scientific and constructive criticism of Bopp's gram-

mar and was considered a serious and innovative philologist. His direct political engagement for the Slovene nation had its peak in 1848/49 when he represented the Slovenes in the Austrian constituent assembly in Kromeriz. Besides his sound assessment of political factors and protagonists among the Slovenes, he has also managed to persuade Minister Thun on the necessity of progress in Slovene schools: when he was still in Kromeriz he started the collection of necessary materials for Slovene school books. All of the above is actually part of Fran Miklošič's typical methodology. Miklošič's scientific method can be briefly described as meticulous compilation of authentic linguistic corpora, social relevance as necessary goal, democracy as a part of scientific ethics, the awareness and evaluation of his own findings as relative achievements in the passing moment in evolution, as a proposition for scientific work of future generations. His successor at the Viennese chair Vatroslav Jagić deliberately misjudged Miklošič's scientific results and thus lessened his achievements. This can be proved by critical assessment of relevant texts.